

ÇOCUKLARIN DİNÎ GELİŞİMİNDE EBEVEYNLERİN ROLÜ: BEKLENTİLER VE ZORLANMA ALANLARI

Çocukların Dinî Gelişiminde Ebeveynlerin Rolü: Beklentiler ve Zorlanma Alanları
Raporu Yrd. Doç. Dr. Yusuf Alpaydın, Hatice Ayar ve Arife Gümüş tarafından yürütülen araştırma
neticesinde kaleme alınmıştır. Raporda belirtilen görüşler yazarlara aittir ve İLKE İlim Kültür
Eğitim Derneği'ni bağlamaz.

Yusuf Alpaydın, Lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünde, yüksek lisans çalışmasını aynı üniversitede Yetişkin Eğitimi programında tamamladı. Doktora çalışmasını 2013 yılında İstanbul Üniversitesi Çalışma Ekonomisi Bölümünde Türkiye'de yükseköğretim sistemi ve emek piyasası arasındaki ilişkileri konu alan teziyle tamamladı. Eğitim politikaları, eğitim-istihdam ilişkileri, aile eğitimi ve yetişkin eğitimi konularında araştırma ve yayınları devam etmektedir. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Hatice Ayar, 2003 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2011 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde yüksek lisansını tamamladı. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde doktora eğitimine "Tanzimat Döneminden Günümüze Elifbâ Cüzleri ve Kur'an Öğretim Yöntemleri" başlıklı tezi ile devam eden Ayar, Kur'an öğretim tarihi, alternatif Kur'an öğretim yöntemleri, çocuk ve yetişkinlerin din eğitimi konularında araştırma yapmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak Kur'an Kursu Öğreticiliği yapan Ayar, evli ve bir çocuk annesidir.

Arife Gümüş, 2010 yılında Uludağ Üniversitesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu. 2013 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde "Liselerde Disiplin Cezasına Konu Olan Davranışların Değerler Perspektifinden İncelenmesi: Üsküdar Örneği (1980-2010)" başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamladı. 2012 yılından bu yana İLKE İlim Kültür Eğitim Derneğinde araştırmacı olarak bulunan Gümüş, Eğitim politikaları, eğitim sistemleri ve din eğitimi konularında araştırma yapmaktadır. Halen İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında doktora eğitimine devam etmektedir.

Yayın Editörü: Süleyman Güder

Tasarım ve Uygulama: Furkan Selçuk Ertargin

Tashih: Merve Okuyucu

Baskı ve Cilt: Limit Ofset

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit. ZA13 Topkapı - Zeytinburnu / İstanbul Tel: +90 216 212 567 45 35

İLKE YAYINLARI: 8 ARAŞTIRMA RAPORLARI: 7

©İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği

Çocukların Dinî Gelişiminde Ebeveynlerin Rolü: Beklentiler ve Zorlanma Alanları

İstanbul, 2015

ISBN 978-605-65233-4-2

Elektronik ISBN 978-605-65233-5-9

İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği

Sultantepe Mah. Cumhuriyet Cad.

Fıstıkağacı İş Mrk. No:39/2 Üsküdar / İstanbul

T: +90 216 532 6370

F: +90 216 532 6371

e-posta: bilgi@ilke.org.tr

www. ilke.org.tr

YEKDER Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği

Güzeltepe Mah. Ay Sokak

No:4 Üsküdar / İstanbul

T: +90 216 460 2550 (pbx)

F: +90 216 460 2553

e-posta: info@yekder.org

www. yekder.org

Tüm hakları saklıdır. İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği'nin yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz.

**ÇOCUKLARIN DİNÎ GELİŞİMİNDE
EBEVEYNLERİN ROLÜ:
BEKLENTİLER VE ZORLANMA
ALANLARI**

İÇİNDEKİLER

Takdim	9
Önsöz	11
Yönetici Özeti	13
Giriş	19
Yöntem	23
Bulgular	27
Sonuç ve Değerlendirme	65
Kaynakça	69
EK 1. Anket Formu	71
EK 2. Mülakat Soruları.....	75
Ek 3. Çocuk Din Eğitiminde Ebeveyn Yetkinleştirme Programı	77
Etkinlik Örnekleri.....	89

TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların Yaşları.....	27
Tablo 2. Katılımcıların Cinsiyetleri.....	27
Tablo 3. Katılımcıların Doğum Yerleri	28
Tablo 4. Katılımcıların ikamet yerleri.....	28
Tablo 5. Katılımcıların Eğitim Düzeyleri	29
Tablo 6. Katılımcıların Meslek Grupları.....	29
Tablo 7. Katılımcıların Çalışma Durumları	30
Tablo 8. Katılımcıların Hanelerinin Aylık Ortalama Gelirleri	30
Tablo 9. Katılımcıların Medeni Durumları	30
Tablo 10. Katılımcıların Evlilik Süreleri.....	31
Tablo 11. Katılımcıların Çocuk Sayıları.....	31
Tablo 12. Katılımcıların Hane Yapıları	32
Tablo 13. Katılımcıların Din Eğitimi Düzeyleri	32
Tablo 14. Katılımcıların Din Eğitimi Düzeylerinin Belirlenmesi	33
Tablo 15. Katılımcıların çocuklarının hangi yaş aralığında hangi bilgi ve becerilere sahip olabileceği konusundaki bilgi düzeyleri	33
Tablo 16. Katılımcıların toplumda ebeveynlerin farklı yaş gruplarındaki çocuklarıyla iletişimde zorlanma düzeylerine ilişkin değerlendirmeleri.....	35
Tablo 17. Katılımcıların dinî gelişim açısından çocuklarının farklı konulardaki bilgi ve davranışlarına verdikleri önem	37
Tablo 18. Katılımcıların evde çocukları için dinî-manevi bir ortam oluşturma konusunda çalışma yapma durumları	39
Tablo 19. Evde çocukları için dinî-manevi bir ortam oluşturma konusunda çalışma yapan katılımcıların zorlanma düzeyleri.....	40
Tablo 20. Evde Dinî-Manevi Ortam Oluşturmada Zorlanma Nedenleri	41
Tablo 21. Evde Dinî-Manevi Ortam Oluşturma Konusunda Çalışma Yapmayan Katılımcıların Gerekçeleri.....	42
Tablo 22. Katılımcıların çocuklarının Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı geliştirmeleri konusunda destekleyici çalışma yapma durumları	43
Tablo 23. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı geliştirme konusunda destekleyici çalışmalar yapan katılımcıların zorlanma düzeyleri	44
Tablo 24. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı geliştirme konusunda destekleyici çalışmalar yapan katılımcıların zorlanma nedenleri	45
Tablo 25. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı geliştirme konusunda destekleyici çalışma yapmayan katılımcıların gerekçeleri.....	46

Tablo 26. Katılımcıların çocuklarının inanç esaslarını bilmesi ve imanla ilgili sorularına cevap bulması konusunda destekleyici çalışma yapma durumları.....	47
Tablo 27. Çocuklarının inanç esaslarını bilmesi ve imanla ilgili sorularına cevap bulması konusunda destekleyici çalışma yapan katılımcıların zorlanma düzeyleri.....	48
Tablo 28. Çocuklarının inanç esaslarını bilmesi ve imanla ilgili sorularına cevap bulması konusunda destekleyici çalışma yapan katılımcıların zorlanma nedenleri.....	48
Tablo 29. Çocuklarının inanç esaslarını bilmesi ve imanla ilgili sorularına cevap bulması konusunda destekleyici çalışma yapmayan katılımcıların gerekçeleri	49
Tablo 30. Katılımcıların çocuklarının ibadetleri bilmesi ve uygulaması konusunda destekleyici çalışma yapma durumları	50
Tablo 31. Çocuklarının ibadetleri bilmesi ve uygulaması konusunda destekleyici çalışma yapan katılımcıların zorlanma düzeyleri.....	51
Tablo 32. Çocuklarının ibadetleri bilmesi ve uygulaması konusunda destekleyici çalışma yapan katılımcıların zorlanma nedenleri	52
Tablo 33. Çocuklarının ibadetleri bilmesi ve uygulaması konusunda destekleyici çalışma yapmayan katılımcıların gerekçeleri	53
Tablo 34. Katılımcıların çocuklarının ahlaklı bir kişilik geliştirmesi konusunda destekleyici çalışma yapma durumları	53
Tablo 35. Çocuklarının ahlaklı bir kişilik geliştirmesi konusunda destekleyici çalışma yapan katılımcıların zorlanma düzeyleri	54
Tablo 36. Çocuklarının ahlaklı bir kişilik geliştirmesi konusunda destekleyici çalışma yapan katılımcıların zorlanma nedenleri	54
Tablo 37. Çocuklarının ahlaklı bir kişilik geliştirmesi konusunda destekleyici çalışma yapmayan katılımcıların gerekçeleri	55
Tablo 38. Katılımcıların çocuklarının dinî gelişmelerinin farklı boyutlarına verdikleri önem ve bu başlıklarda destekleyici çalışma yapma durumları.....	56
Tablo 39. Din eğitiminde öncelikli olarak sorumlu görülen aktörler.....	56
Tablo 40. Katılımcıların ailelerinde din eğitiminin ana sorumlusu.....	57
Tablo 41. Çocukların Din Eğitiminde Etkili Olan Aktörler	59
Tablo 42. Ebeveynlerin çocuklarının din eğitimini desteklemeleri konusunda bir eğitime katılma durumu	61
Tablo 43. Ebeveynlerin çocuklarının din eğitimini desteklemeleri konusunda bir eğitime katılma isteği.....	61
Tablo 44. Ebeveyn Destek Eğitimlerinin Verilmesinin Uygun Görüldüğü Ortamlar	62
Şekil 1. Evlilik Süresi ve Hanede Çocukların Din Eğitiminden Ana Sorumlu Olanlar	58

Takdim

Sosyal yapının temel unsurlarından olan aile, bireyin kimlik ve kişiliğinin inşasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bireyin sosyal çevresiyle teması ailesiyle başlamaktadır. Her alanda olduğu gibi çocuğun dünya ve ahiret hayatını dengeleyecek bir unsur olarak dinî gelişiminde de ailenin önemi büyüktür. Aile ortamı çocuk için dinî kimliği kazandığı ilk merkezdir. Bu nedenle anne babanın din ile ilişkisi çocukta dinî kimliğin oluşumunda ve sonraki yaşam diliminde dinî referanslı bir hayatı inşasında hayati bir öneme sahiptir.

Günümüzde ailenin çocuğun dinî gelişimindeki önemine binaen pek çok çalışma yapılmış olmasına rağmen bunun nasıl başarılabacağına dair yapılan çalışmaların yeterli miktarda olduğunu söylemek güçtür. Bu güçlüğün farkında olan ve yaygın din eğitimi alanında pek çok nitelikli çalışmaya imza atmış olan YEKDER, kurulduğu günden bu yana çocukta yetişkin din eğitime kadar her yaş aralığı için hem pratik hem de teorik zeminde faaliyetler yapmış, Türkiye’de din eğitiminin tarihi ve mevcut durumu üzerinde çeşitli araştırmalar yapmış, analizlerde bulunmuştur. Ayrıca din eğitimi faaliyetlerinin imkân ve sınırlıklarına değinen araştırmalarında öncü adımlar atmış ve modeller geliştirmiştir. Bu çalışmalarından biri de İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği ve YEKDER’in birlikte hazırladığı “Çocukların Dinî Gelişiminde Ebeveynlerin Rolü: Beklentiler ve Zorlanma Alanları” olmuştur.

Alanda önemli bir boşluğu dolduracağına inandığımız bu çalışma, toplumun temeli ve geleceğin inşasında önemli birim olan ailenin, çocuğun din eğitimiinde karşılaştığı sorun alanlarına ve bunların çözüm yöntemlerine dair önemli bazı noktalara temas etmektedir. Elinizdeki çalışmanın ortaya çıkmasında öncülük eden YEKDER’e teşekkürlerimizi sunarız. Bu çalışmanın vücuda gelmesinde değerli katkılarda bulunan Yusuf Alpaydın, Hatice Ayar

ve Arife Gümüş'e teşekkürü bir borç biliriz. Elinizdeki çalışmanın ebeveynler başta olmak üzere bu konuda çalışma yapan kişi ve kurumlar için faydalı olmasını temenni ederim.

Gelecek araştırma raporlarıyla buluşmak ümidiyle...

Davut Şanver
İLKE Yönetim Kurulu Başkanı

Önsöz

İslam inancını benimseyen bireyler, İslam'la tattıkları güzellikleri yakınlarının da tatmasını arzu etmektedirler. Ebeveyn olduktan sonra ise çocuklarının İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'i okumalarını, İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak ilkelerini bilip bunlara uygun şekilde yaşamalarını istemektedirler. Kur'an ve Sünnet'te de İslam'ın çocuklara öğretilmesi konusunda sorumluluğun ebeveynlere verilmiş olması, ebeveynler üzerinde önemli bir manevi sorumluluk ve arayış oluşturmaktadır. Bu amaçla ebeveynler bizzat kendileri, yakınları, örgün ve yaygın eğitim kurumları ve ilişkili oldukları diğer kurumların desteğiyle çocuklarına İslam'ı öğretme ve yaşatma yönünde bir gayret içerisine girmektedirler. Türkiye'de dindarlıkla ilgili yapılan araştırmalarda çocuğunun İslami hassasiyetlere göre yetişmesini isteyen veya yetiştirdiğini ifade eden ebeveynlerin oranının % 90 dolaylarında olması da bunu göstermektedir.

İslam dininin öğretilmesi ve yaşantı hâline dönüştürülmesi oldukça uzun zaman alan ve karmaşık sayılabilecek bir süreçtir. Bu nedenle İslam toplumlarında öncelikli amacı tebliğ ve irşat olan kurumsal yapılar ve görevliler ihdas edilmiştir. Günümüzde de camiler, okullar, Kur'an kursları ve sivil toplum kuruluşları bu görevi yerine getirmeye çalışmaktadır. Tüm bu gayretlerin başarıya ulaşması ve sürdürülebilir hâle gelmesinde aile kurumunun merkezi bir önemi vardır. Zira çocukların dine karşı ilk tutumları ve yönelişleri aile içerisinde belirlenmektedir. Kurumlar aracılığıyla verilen eğitimlerin bir hayat tarzı hâline gelmesi, formal eğitimlerin informal yollarla aile içinde desteklenmesi ile mümkün olmaktadır. Bu durumun farkında olan ebeveynler, eğiticilik yönlerini geliştirerek çocuklarının İslam dinini daha iyi öğrenebilmesi ve yaşantı hâline getirmesine katkı sağlamak istemektedirler.

Eğitim bilimleri ve din eğitimi alanında geliştirilen başlıca tekniklerden yararlanarak ebeveynlerin, çocuklarda kurumlar aracılığıyla temeli oluşturulan bilgi ve becerileri kalıcı hâle getirmede bir katkısı olabilmektedir. Bu fikre dayalı olarak eğitim kurumlarında aile katılımı, aile okuryazarlığı gibi kavram ve yaklaşımlarla aileler eğitim sürecine dâhil edilmektedir. Din eğitimi söz konusu olduğunda ise eğitimciler tarafından ailelere daha çok dua ve surelerin ezberlenmesi sürecine destek olma görevi verildiği görülmektedir. Belli bir eğitim düzeyinde olan ebeveynlerin çok daha fazlasını yapabileceği aşîkârdır. Ebeveynler, bunu yapmaya yönelik taleplerini de yer yer ifade etmektedirler. Yani “Çocuğumun dindar bir şekilde yetişmesi için ben ne yapabilirim?” sorusunu uzmanlara yöneltmektedirler.

Elinizdeki çalışma yıllar içerisinde çok sayıda yetişkine din eğitimi vermiş olan YEKDER’in uygulamaları ve din eğitimi alanında İLKE tarafından yapılmış araştırmalar sırasında ebeveynlerden gelen talepler doğrultusunda şekillendirilmiştir. Bu araştırma serüvenine ebeveynlerin çocuklarının dinî gelişimi konusunda beklentilerini ve zorlandıkları alanları tespit etmek ve bu zorlukların azaltılmasını sağlayacak bir eğitim programı geliştirmek niyetiyle girilmiştir. Araştırma giriş, yöntem, bulgular ve değerlendirme olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Ekler kısmında ise çocukların dinî gelişiminin nasıl destekleneceğini uygulamalı şekilde öğretecek 15 oturumdan oluşan bir eğitim programına yer verilmektedir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında birçok kişinin değerli katkısı oldu. Öncelikle din eğitimi alanındaki araştırmalarından hareketle bu fikri projeye dönüştüren, araştırmanın bütçesini sağlayan İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği yöneticilerine, alan araştırması sırasındaki katkılarından ötürü YEKDER yönetici ve çalışanlarına teşekkür ediyoruz. Yine anket verilerinin girilmesinde çok fazla emeği geçen Tülin Öztürk’e, yayının editörlüğünü yapan Süleyman Güder’e, çalışmanın her aşamasında yaptığı katkılardan dolayı Dr. Lütfi Sunar’a, verdikleri geri bildirimlerle çalışmanın geliştirilmesine değerli katkılar sağlayan Doç. Dr. Mehmet Bahçekapılı’ya ve Prof. Dr. Hamit Er’e gönülden teşekkürlerimizi sunuyoruz. Araştırma sonuçlarının alan uzmanları ve uygulayıcılar için faydalı olmasını diliyoruz. Son olarak geliştirdiğimiz eğitim programının ebeveynlerin, çocuklarının din eğitimlerine daha nitelikli bir katkı sağlayabilmesine yardımcı olmasını temenni ediyor, keyifli okumalar diliyoruz.

Yusuf Alpaydın, Hatice Ayar, Arife Gümüş
İstanbul, 2015

Yönetici Özeti

Aile dinî davranışların ve dinî ilişkilerin modelidir. Dinî değerler ailede temsil edilen şekliyle çocuğun dünyasına girer. Çocuk Psikolojisi ve Din Psikolojisi alanında yapılan araştırmalarda ailenin psikososyal ve pedagojik açıdan çocuk üzerinde önemli ölçüde söz sahibi olduğu ve çocuktaki dinî duygu ve düşüncenin gelişiminin aileden aldığı dinî eğitime bağlı olduğu tespit edilmiştir. Dinî bilgilenme kaynakları hakkında yapılan araştırmaların hepsinde dinî bilgileri aileden edindiğini bildirenlerin oranı birinci sırada yer almaktadır.

Türkiye'deki yetişkinlerin çok büyük bir bölümü çocuklarının dindar bir birey olmasını arzulamaktadır. Ankara Sosyal Araştırmalar Merkezinin (ANAR) yaptığı dindarlık araştırmasında "çocuklarının dindar bir insan olarak yetişmesini isteyenlerin" oranının % 82,2 olduğu tespit edilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlatılan "Türkiye'de Dinî Hayat" araştırmasında da "çocuklarını İslami hassasiyetlere göre yetiştirdiğini" ifade eden katılımcıların oranı % 87,1'dir. Müslüman ebeveynlerin çocuklarının dinî gelişimini önemsemeleri ve bu konuda sorumluluk almaya gayret etmelerinde dinî kaynaklarda yer alan yönlendirmelerin önemli bir role sahip olduğu söylenebilir.

Bu araştırmanın temel amacı; çocukların dinî gelişimini desteklemek isteyen ebeveynlerin bu doğrultuda neler yaptığını ortaya koymak, çocuklarını desteklemeye çalışırken kendilerini yetersiz hissettikleri ve zorlandıkları hususları tespit etmektir. Bu minvalde araştırmada ebeveynlerin;

- Çocukların gelişimi hakkında ne düzeyde bilgi sahibi olduklarını,
- Hangi yaş gruplarındaki çocuklarla iletişimde zorlandıklarını,
- Çocuklarının din eğitimlerini desteklemek için neler yaptıklarını,

- Hangi çalışmaları yaparken ne kadar zorlandıklarını ve zorlanmalarının nedenlerini,
- Çocukların din eğitiminde etkili olan aktörlere bakışlarını ve beklentilerini,
- Çocukların dinî gelişiminde ebeveynlerin desteklenmesine yönelik eğitimlere katılmaya istekli olma düzeylerini

tespit etmek hedeflenmiştir.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgulardan hareketle, ebeveynlerin çocuklarının dinî gelişimlerini desteklemelerine katkıda bulunacak eğitim programlarının yapı ve içeriğine yönelik öneriler geliştirilmekte, çalışmanın ekinde araştırma ekibi tarafından ebeveynler için geliştirilen taslak bir programa da yer verilmektedir.

Araştırmada odak grup görüşmeleri, anket ve yarı yapılandırılmış görüşmeleri içeren karma bir yöntem seçilmiştir. İlk aşamada araştırma çerçevesinin, anket ve görüşme sorularının belirlenmesine esas teşkil etmesi amacıyla uzman ve eğitimcilerle iki defa odak grup toplantısı yapılmıştır. Görüşmelerden biri aile eğitimi tecrübesi olan dört okul rehber öğretmeni ile, diğeri ise din eğitimi uygulayıcısı olan 4 eğitimci ile gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılardan sonra saha araştırmasına geçilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler için farklı eğitim kademesi ve meslek grubunda yer alan, farklı yaşlarda çocuklara sahip olan 20 ebeveyn seçilmiştir. Anket formu ise İstanbul Anadolu Yakası'nda araştırmacıların ilişkili olduğu sivil toplum kuruluşları ve Kur'an kurslarında dinî eğitimlere katılan 0-18 yaş arasında çocuk sahibi 207 kadın ve 117 erkek olmak üzere toplam 324 bireye uygulanmıştır.

Formlarda katılımcıların; yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, hane geliri, medeni durumu, evlilik süresi, çocuk sayısı, hane yapısı, din eğitimi almışlık düzeyi, çocuk gelişimi hakkında bilgi düzeyi, çocuklarla iletişimde zorlanma düzeyleri, din eğitiminin farklı unsurlarına verdikleri önem, ebeveynler olarak evde dinî-manevi ortam oluşturma, Kur'an-ı Kerim okumaya destek, inançla ilgili soruları cevaplayabilme, ibadet alışkanlığı ve ahlaki gelişimi desteklemeye ilişkin çalışma yapma durumları, her bir çalışmayı yaparken zorlanma düzeyleri ve zorlanma nedenleri sorgulanmıştır. Ayrıca toplumda din eğitimi sorumlusunun kim olması gerektiği, ailede din eğitiminin sorumlusunun kim olduğu, ebeveynlerin çocukların dinî gelişimini destekleme konusunda bir eğitime katılmış olma durumu, yeni eğitimlere katılma isteği ve bu eğitimlerin nerde verilmesinin uygun olacağı konularında sorular yer almıştır.

Anket verileri ile SPSS programına girildikten sonra, ebeveynlerin çocukların din eğitimine yönelik bilgileri, bakış açıları ve zorlanma düzeylerinin yaş, cinsiyet, eğitim, çalışma durumu, meslek ve hane geliri gibi değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek

amacıyla çapraz analizler yapılmış ve tablolar oluşturulmuştur. Yapılan görüşmelerin ses kayıtlarının çözümlenmesi sonucunda oluşan veriler de araştırma sorularının cevaplanmasında ve tabloların yorumlanmasında kullanılmıştır.

Araştırmanın anketini cevaplayan bireylerin % 63,9'u kadın, % 36,1'i erkektir. Ankete katılan kişilerin büyük kısmı (% 69,5) 31-44 yaş arasında bulunmaktadır. Bu yaş grubu çocukların okul çağında olduğu, ebeveynlikle ilgili sorumlulukların en yoğun olduğu dönemlerin başında gelmektedir. İstanbul ölçeğinde uygulanan ankete katılanların % 92,9'u İstanbul'un farklı ilçelerinde ikamet etmektedir. Bu kişilerden lise üzeri eğitime sahip olan bireylerin oranı % 42,9 olmuştur. Katılımcıların büyük bölümü (% 48,8) iki çocuk sahibidir. 3 çocuk sahibi olanların oranı % 22,4, 1 çocuk sahibi olanların % 17,4 ve üzeri sayıda çocuk sahibi olanların oranı ise % 11,1'dir. Ankette katılımcılara daha önce aldıkları dinî eğitimler sorulmuş ve araştırma ekibi tarafından katılımcıların din eğitimi düzeyleri tespit edilmiştir. Buna göre katılımcıların % 15,7'sinin başlangıç düzeyinde, % 64,5'inin orta düzeyde, % 19,8'inin ise ileri düzeydedir.

Çalışmada öncelikle ebeveynlerin çocukların gelişimleri hakkında ne ölçüde bilgi sahibi oldukları sorulmuştur. Ankete katılan ebeveynlerin % 59'u çocuklarının hangi yaş aralığında hangi bilgi ve becerilere sahip olabileceği konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünmektedir. Buna mukabil yüksek eğitimli gruplarda bu durum tam tersi şekilde gözlenebilmektedir. Yüksek eğitimli gruplar gelişimle ilgili konularda daha ayrıntılı bilgi edinme arzusuna sahip oldukları ya da gelişimle ilgili konuların karmaşıklığının farkında oldukları için kendilerini çocuğunu tanıma konusunda yetersiz hissetmektedirler. Ailelerin çocuklarını özellikle de gelişimsel özelliklerine dayalı olarak tanımaları noktasında birtakım problemlerinin olduğu gözlenmiştir.

Ankette yer alan sorulardan biri de ebeveynlerin hangi yaşlardaki çocukları ile iletişimde daha çok zorlandıklarını tespit etmeye yönelik olmuştur. Araştırma katılımcılarına göre toplumda aileler ileri yaşlardaki çocuklarla iletişimde daha çok zorlanmaktadır. Özellikle lise çağındaki çocuklarla iletişimin zorluğu konusunda bir ittifak söz konusudur. Ergenlik dönemindeki gençlerle ebeveynler arasındaki dinî iletişim sorunlarının nedenlerinden biri de düzenli ibadet beklentisinin ve vurgusunun bu dönemde artırılmasıdır. Bu beklenti taraflar arasında bir gerilim oluşturmaktadır. Ebeveynlere yönelik yapılacak eğitimlerde ibadet alışkanlığının daha erken dönemlerde tedricen kazandırılmasına yönelik farkındalık geliştirilmesi elzemdir.

Araştırmanın ana amacı doğrultusunda katılımcılardan çocuklarının, yüzünden Kur'an-ı Kerim okuması, inanç esaslarını bilmesi ve iman etmesi, ibadet esaslarını bilmesi ve amel etmesi, ahlaki kurallara uygun davranması şeklindeki dinî gelişimin farklı boyutlarına ver-

dikleri önemi belirtmeleri istenmiştir. Ardından bu alanlarda (dinî gelişimle ilgili bahsi geçen başlıklara ‘evde dinî-manevi ortam oluşturma’ da eklenmiştir) destekleyici çalışma yapıp yapmadıklarını, yapıyorlarsa yaparken ne kadar zorlandıklarını tespit etmeye yönelik sorular yöneltilmiştir.

Katılımcıların çocuklarının dinî gelişimlerinin farklı boyutlarına verdikleri önem, bu başlıklarda destekleyici çalışma yapma durumları ve bu çalışmaları yaparken zorlanma düzeyleri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Dinî Gelişim Konuları/Destekleyici Çalışma Başlıkları	Önemli Görme Oranı % *	Destekleyici Çalışma Yapma Durumu %	Yaparken Zorlanma Düzeyi **
Evde dinî-manevi ortam oluşturma		71,1	2,49
Yüzünden Kur’an-ı Kerim okuma	89,6	82	2,44
İnanç esaslarını bilme ve iman etme	92,6	88,6	2,24
İbadet esaslarını bilme ve amel etme	92,9	91,4	2,38
Ahlaki kurallara uygun davranma	94,5	93,3	2,16

* 1 (önemli değil), 5 (çok önemli) şeklindeki ölçekte 4 ve 5 seçeneklerini işaretleyenlerin oranlarıdır.

** 1 ile 5 arasında verilen cevapların aritmetik ortalaması.

Bu bulgular ebeveynlerin çocuklarının dinî gelişimlerinin her bir boyutuna büyük önem verdiğini, bu öneme paralel olarak bu başlıklarda destekleyici çalışmalar yaptıklarını göstermektedir. Bu gelişim alanları arasında en önemli görüleni ise ahlaki gelişim olmuştur. Bu maddelere yönelik çapraz analizler kadınların dinî gelişimin boyutlarına verdikleri önemin erkeklere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ebeveynlerin bu başlıklarda destekleyici çalışma yapma durumunun farklı özelliklerdeki gruplar arasındaki değişimi oldukça sınırlı kalmıştır. Farklı yaş, cinsiyet ve eğitim düzeylerindeki ebeveynlerin bu ana başlıklarda destekleyici çalışmalara yönelmiş olması sevindiricidir. Çocukların Kur’an-ı Kerim’i yüzünden okumayı geliştirmeleri konusunda destekleyici çalışma yapma oranı verilen öneme göre bir miktar sınırlı kalmıştır. Bu sonuç, yüzünden Kur’an-ı Kerim okuma eğitiminin büyük ölçüde kurumsallaşmasından ve ebeveynlerin bu konuda zorlanmasından ileri geliyor görünmektedir. Katılımcılar bu çalışmaları yaparken çok fazla zorlanmadıklarını ifade etmektedirler. Her bir destek çalışması türü için zorlanma düzeylerinin 5 üzerinden 2,16 ile 2,49 arasında değiştiği, en çok zorlanılan konunun evde dinî ortam oluşturma olduğu görülmektedir.

Bu bulgular ebeveynlerin eğitici fonksiyonunu önemli ölçüde benimsediklerini ve eğitici çalışmalara yöneldiklerini göstermektedir. Şu hâlde ebeveynlerin becerilerini geliştire-

rek çocuklara yönelik yaptıkları faaliyetlerin kalitesini artırmak anlamlı ve oldukça değerli bir çaba olarak değerlendirilebilir.

Ebeveynlerin çocukların dinî gelişimini destekleme konusunda farklı boyutlarda çalışmalar yaparken zorlanma nedenlerinin benzer olduğu görülmektedir. Bunlar sırasıyla zamanla ilgili kısıtlar, bilgi eksikliği ve iletişim becerileri konusundaki yetersizlikler olarak belirtilmiştir.

Çalışmada ebeveynlerin çocuklarının din eğitimiğinde hangi aktörleri öncelikle sorumlu gördüklerini belirlemeye yönelik sorular yöneltilmiş, sırasıyla anne, baba ve kardeşler, aile büyükleri ve akrabalar, okullar, Kur'an kursları ve camiler, komşu, akraba çevresinden abi/ablalar ile cemaatler ve sivil toplum kuruluşlarının öncelikli sorumlu görüldüğü ortaya çıkmıştır. Ebeveynlere, "ailelerinde fiilen din eğitiminin ana sorumlusunun kim olduğu" sorusu yöneltildiğinde ise ailelerin % 46,7'sinde anne ve babanın eşit düzeyde sorumlu olduğu, % 46,4'ünde annenin ana sorumlu olduğu, % 4,5'inde ise babanın ana sorumlu olduğu cevabı alınmıştır. Evliliğin ilk yıllarındaki katılımcıların büyük bölümü hanelerinde çocukların din eğitiminden anne ve babanın eşit düzeyde sorumlu olduğunu ifade ederken daha uzun süre evli olanlar annenin ana sorumlu olduğunu belirtmektedir. 20 yıl ve üzerinde evli katılımcıların hanelerinde ise babaların daha fazla sorumluluk aldığı görülmektedir. Aile eğitimi yapan/yapacak olan kişi ve kurumlardan beklenen, hem anne hem de babaya eşit derecede sorumluluklarının olduğu vurgusunun yapılması ve çocukla iletişimde taraflardan birinin yetersiz kalması hâlinde eğitimin başarılı olamayacağı kanaatinin yerleştirilmesidir.

Araştırmada ebeveynlerin konuyla ilgili eğitim alıp almadıklarını ve düzenlenecek eğitimlere ne kadar ilgi duyduklarını tespit etmeye yönelik sorular da yöneltilmiştir. Çocuklarının din eğitimini nasıl destekleyebilecekleri konusunda bir eğitime katılmış olduğunu ifade eden katılımcıların oranı % 32,1'dir. Bu durumun öncelikle konuyla ilgili eğitimlerin yeterli miktarda mevcut olmamasından kaynaklandığı söylenebilir. Mülakat katılımcılarının çoğu bu türden sistemli bir eğitime katılmadığını ancak farklı zaman ve mekânlarda, farklı kurumlar tarafından yapılmış çocuk eğitimine dair seminerlere katıldıklarını ifade etmişlerdir. Ancak sistemsiz ve birbirinden ayrı olan bu çalışmaların kendilerine yeterince yol göstermediğini ifade etmişlerdir. Çocuklarının din eğitimini nasıl destekleyebilecekleri konusunda bir eğitime katılmak konusunda açık biçimde istekli olan ebeveynlerin oranı % 74'tür. Birçok eğitimde olduğu gibi bu eğitimlere katılma konusunda da kadın katılımcılar daha isteklidir.

Çalışmada ebeveynlerin yetersizliklerinin görüldüğü hususların başında evde oluşturulacak dinî atmosfer konusu gelmektedir. Evde oluşturulacak dinî atmosferi teneffüs eden

çocukların dinî gelişimleri daha bütünlüklü olacaktır. Araştırmanın önemli bulgularından birisi de ebeveynlerin çocuklarının ibadet ve ahlak gelişimine dair sorumluluklarının farkında oldukları fakat bu gelişimi sağlıklı bir şekilde tamamlamak için ne yapabileceklerini bilmemeleridir. Aileler çocuklarının ibadetlere devam etmesi, Kur'an-ı Kerim'i öğrenip okuması konusunda veya öğrendikleri ahlaki ilkeyi hayatlarına yansıtmasını sağlamak hususunda daha nitelikli çalışmak üretmeyi istemektedirler. Özetle, konuyla ilgili geliştirilip uygulanacak eğitim programlarına toplum tarafından ihtiyaç duyulmaktadır ve bu eğitime yönelik önemli bir talebin olduğu görülmektedir.

Giriş

Toplumu oluşturan en küçük birim olan ve insan neslinin devamını sağlayan aile, insanın sosyal, psikolojik ve biyolojik ihtiyaçlarını gideren bir kurumdur. İnsanlık tarih boyunca etkisi ve önemi asla kaybolmayan bir sistem olarak ailenin yerini tutabilecek başka bir kurum ortaya çıkaramamıştır. Neslin devamını, toplumun sürekliliğini sıhhatli şekilde sağlayan bir yapı olarak aile, insanda kimlik ve kişiliğin inşa edilmesine, toplumsal değerlerin korunup zenginleştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Annelik, babalık, kardeşlik, arkadaşlık, nesli devam ettirme arzusu ailede birlikte inşa edilip beslenen duygulardır. Sorumluluk, sadakat, güven, birlik, inanma duyguları aile birliği içerisinde aşılanmaktadır.

Çocuk Psikolojisi ve Din Psikolojisi alanında yapılan araştırmalarda ailenin psiko-sosyal ve pedagojik açıdan çocuk üzerinde önemli ölçüde söz sahibi olduğu ve çocuktaki dinî duygu ve düşüncenin gelişmesinin aileden aldığı dinî eğitime bağlı olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmalarda, çocuk üzerinde en önemli etkiyi anne-baba davranışlarının yaptığı olumlu davranışların doğrudan çocuğa yansıdığı ve onun dinî yaşantısına olumlu yönde katkıda bulunduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Din Eğitimi alanında yapılan araştırmalar da bu savı destekler nitelikte sonuçlar elde etmişlerdir. Nitekim İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği'nin din eğitimi alanındaki iki araştırmasında da *"Çocuğun dinî karakterini, ailesi içinde kazandığı"* yönünde bulgular edinilmiştir (Bkz. Alpaydın ve Durmuş, 2009; Gümüş, 2013). Dinî bilgilenme kaynakları hakkında yapılan araştırmaların hepsinde dinî bilgileri aileden edindiğini bildirenlerin oranı birinci sırada yer almaktadır. Bu çalışmalardan en kapsamlısı, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) ile Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan 2006 Aile Yapısı Araştırmasına göre Türkiye'de bireylerin % 58'i ilk dinî bilgilerini ailesinden aldığını belirtmektedir (ASAGEM-TÜİK, 2006).

Bu ve buna benzer veriler, ailenin dinî değerlerin aktarılmasındaki fonksiyonlarını önemli ölçüde koruduğunu göstermektedir (Ayrıca bkz. Bayyığıt, 1989 ; Koştas, 1995).

Çocuğun şahsiyetinin şekillenmesi sürecinde ona en önemli etkilerin aile üyelerinden geldiği bilinmektedir. Bu sebeple anneden başlamak üzere ailenin bütün fertleri, çocuğun gelişimi ve eğitimine önemli katkılar sağlar. Anne ile çocuk arasındaki iletişim, ilk çocukluk ve hatta bebeklik yıllarından başlamaktadır. İslam eğitiminde çocukların din eğitimi almaları yönündeki en önemli hadis fıtrat ile ilgili olan hadistir. *“Her doğan fıtrat üzeridir. Konuşmaya başlayıncaya kadar bu hal üzere devam eder. Ondan sonra anne babası onu Yahudi veya Hristiyanlaştırır (Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 24)”*. Çocuğun konuşma süreci birinci yaşından itibaren başlasa da duyulanı anlama ve buna anlamlı tepkiler vererek konuşması 2 ila 3 yaşında başlar. Bu dönemden itibaren çocuğun sosyal çevreyle olan ilişkisi daha anlamlı, gözlemleri daha net ve belirgin hale kavuşur. Bu ana kadar fıtrat üzere, yani “Allah’ı bilmeye ve inanmaya hazır halde” olan çocuk, başta anne babası olmak üzere çevresindekilerin yönlendirmesiyle farklı inanç ve değerlere ulaşabilir. Zira çocuklar bu yaşlarda telkin almaya ve yönlendirilmeye çok müsaittirler (Bkz. Bahçekapılı, 2014; Öcal, 2007)

Aile dinî davranışların ve dinî ilişkilerin modelidir. Dinî değerler ailede temsil edilen şekliyle çocuğun dünyasına girer. Aile üyelerinin dinî davranışları ve kullandıkları dinî deyim ve ifadeler, çocukları doğrudan deruni bir dinî yaşantı içerisine sokar (Hökelekli, 1993,s. 258) Olumlu ve sağlıklı ilişkilerin bulunduğu bir aile, ferdin ruh sağlığını koruması ve geliştirmesi yönünde son derece olumlu etkiler yapar. Böyle bir ailede büyüyen çocukların duygusal açıdan gerekli donanımına sahip olmaları beklenir. Sevgi, bağlanma, ümit ve güven gibi ilk temel duygular aile ortamında öğrenilir. Ruhun kuvvetlenmesini sağlayacak olan bu duyguların nerede, ne zaman ve nasıl kullanılacağının eğitimi öncelikle aileye mahsustur. Anne baba, çocuklarına gösterdiği ilgi, şefkat ve merhametle ilintili olarak bu duyguların yönlendirilmesine yardımcı olmaktadır (Yavuz, 1991, s.85).

Çocukta inancın gelişimi ve olgunlaşması, ailenin dindarlığı ve kültürel seviyesiyle de yakından ilişkilidir. Ailedeki dinî hayat teori ve pratik açıdan ne kadar canlı ve coşkulu yaşanırsa çocuktaki dinî duygu ve inanç gelişimleri de bundan o kadar etkilenir. Çünkü çocuk; görerek, severek ve yaşayarak aile hayatındaki bu dindarlık gösterisine, taklit yoluyla bile olsa, katılmaktan haz duyar. Çocukluk dönemi, bir çeşit alıcı olma dönemidir. Çocuklar ailede gördüklerini gündelik hayatlarında taklit etmeye çalışırlar. Çünkü her türlü dinî davranış çocukların saf ve temiz ruhlarında derin izler bırakır. Ailedeki din ve ahlak eğitiminin, çocukların gelecekteki dinî hayatlarını şekillendirdiği bilimsel bir gerçekliktir. Özellikle ibadetler ve dua içerikleri mekanik yönleriyle çocukta boy gösterir. Anne-babasını namaz

kılarken gören çocuk, aynı davranışları mekanik olarak tekrarlar. Bu tekrarlar taklitle çocuğun belleğine yerleşir ve yaşı ilerledikçe bu içerikler zihinsel olarak doldurulmaya başlanır. Örneğin, okunan duaların anlamı zihne yerleşir ve en önemlisi niçin dua edildiğinin bilincine varılır. Bir bakıma ilk çocukluk döneminde öğrenilen mekanik hareketler anlamlarına oturur ve içselleştirilir. Dolayısıyla psikolojik açıdan ilk çocukluk döneminin bu yaşantıları çok önemlidir. Çünkü ilk çocukluk döneminde aile içerisinde bu tür yaşantılar olmazsa sonradan öğrenmelerde mekanik yön ile onun içeriğinin içselleştirilmesi zorlaşmaktadır. Mesela, evde okunan Kur'an-ı Kerim, ilahi ve mevlit gibi folklorik dini uygulamalar, yemekten sonra yapılan bir dua, besmele ve hamdele gibi kavramlar, görerek ve yaşayarak kazanıldığı için çocukların zihin ve gönül dünyalarında büyük oranda tesir etmekle kalmaz, geleceğini de şekillendirir (Yavuz, 1983, s.21.)

Türkiye'deki yetişkinlerin çok büyük bir bölümü çocuklarının dindar bir birey olmasını arzulamaktadır. Ankara Sosyal Araştırmalar Merkezinin (ANAR) Türkiye genelinde 2224 yetişkinle yüz yüze görüşmelerle yaptığı dindarlık araştırmasında "Dinin hayatında önemli bir yere sahip olduğunu" söyleyenlerin oranı % 92, "Çocuklarının dindar bir insan olarak yetişmesini isteyenlerin" oranının ise % 82,2 olduğu tespit edilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlatılan "Türkiye'de Dinî Hayat" araştırmasında da "Çocuklarını İslami hassasiyetlere göre yetiştirdiğini" ifade eden katılımcıların oranı % 87,1'dir. (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014).

Müslüman ebeveynlerin çocuklarının dinî gelişimini önemsemeleri ve bu konuda sorumluluk almaya gayret etmelerinde dinî kaynaklarda yer alan yönlendirmelerin önemli bir role sahip olduğu söylenebilir. Zira İslam dininin ana kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve hadislerde çocukların dindar bir şekilde yetiştirilmesinde anne- babalara sorumluluk verilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de "Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun..." (Tahrîm, 66/6) ayetiyle inananlara aile fertlerini korumaları görevi verilmektedir. İslam bilginleri bu ayetin tefsirini yaparken, bu ayetteki "aile fertlerini ateşten korumayı", "Müslümanın, kendisini ve aile fertlerini eğitmesi, onlara iyiliği emretmesi ve kötülükten alıkoyması" şeklinde yorumlamıştır (Bkz. Razi, Tefsir-i Kebir, 1988, 21/559). Başka bir ayette de "Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et." (Tâhâ, 20/132) buyrulurak yetişkinlere aile içinde dini emirlere uygun bir yaşantının sağlanmasına yönelik bir ödev verilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in (S.A.V.) "Bir baba evlâdına güzel edep ve ahlâktan daha üstün bir miras bırakmış olmaz." (Tirmizi, Birr 33) ve "Çocuklarınıza ikram edin ve onları güzelce terbiye edin." (İbn Mâce, Edeb 3) gibi çok sayıda hadisi şeriflerinde de ebeveynlerin eğitimle ilgili sorumluluğuna dikkat çekilmektedir.

Bu araştırmanın temel amacı; çocukların dinî gelişimini desteklemek isteyen ebeveynlerin bu doğrultuda neler yaptığını ortaya koymak, çocuklarını desteklemeye çalışırken kendilerini yetersiz hissettikleri ve zorlandıkları hususları tespit etmektir. Bu minvalde araştırmada ebeveynlerin;

- Çocukların gelişimi hakkında ne düzeyde bilgi sahibi olduklarını,
- Hangi yaş gruplarındaki çocuklarla iletişimde zorlandıklarını,
- Çocuklarının din eğitimlerini desteklemek için neler yaptıklarını,
- Hangi çalışmaları yaparken ne kadar zorlandıklarını ve zorlanmalarının nedenlerini,
- Çocukların din eğitiminde etkili olan aktörlere bakışlarını ve beklentilerini,
- Çocukların dinî gelişiminde ebeveynlerin desteklenmesine yönelik eğitimlere katılmaya istekli olma düzeylerini tespit etmek hedeflenmiştir.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgulardan hareketle, ebeveynlerin çocuklarının dinî gelişimlerini desteklemelerine katkıda bulunacak eğitim programlarının yapı ve içeriğine yönelik öneriler geliştirilecektir. Bu anlamda çalışma bir tür ihtiyaç analizi olarak da kurgulanmıştır. Çalışmanın ekinde araştırma ekibi tarafından ebeveynler için geliştirilen, taslak bir programa da yer verilecektir.

Yöntem

Araştırma Deseni

Araştırmada odak grup görüşmeleri, anket ve yarı yapılandırılmış görüşmeleri içeren karma bir yöntem seçilmiştir. Veri toplama araçlarının geliştirilmesine zemin oluşturması amacıyla odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Anket formu; çocukların dinî gelişimini desteklemek isteyen ebeveynlerin bu doğrultuda neler yaptığını ortaya koymak, çocuklarını desteklemeye çalışırken kendilerini yetersiz hissettikleri ve zorlandıkları hususlar tespit etmek amacıyla; yarı yapılandırılmış görüşmeler ise zorlanmanın neden ve nasıl gerçekleştiğini tespit etmek amacıyla seçilmiştir.

Örneklem

Yarı yapılandırılmış görüşmeler için mümkün olduğunca farklı eğitim kademesi ve meslek grubunda yer alan, farklı yaşlarda çocuklara sahip olan 20 ebeveyn, kartopu örnekleme yoluyla seçilmiştir. Anket formu ise İstanbul Anadolu yakasında araştırmacıların ilişkili olduğu sivil toplum kuruluşları ve Kur'an kurslarında dinî eğitimlere katılan 207 kadın ve 117 erkek olmak üzere toplam 324 bireye uygulanmıştır. Çocukların dinî gelişimini desteklemek isteyen ebeveynlere ulaşmak hedeflendiğinden, amaçlı örnekleme yöntemiyle ilgili yerlerde anket uygulaması yapılmıştır. Anket uygulaması yapılan mekânlarda çoğunlukla kadınlar eğitime katıldığından örnekleme kadınlar ağırlıklı olarak yer almıştır. Anketimizde, karmaşık bir konu olan, ebeveynlerin kendi eğitici rollerini değerlendirmeleri beklendiğinden uygulamalarda yer yer yüksek eğitimli kişilere ulaşılacak mecralar öncelikle tercih edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

İlk aşamada araştırma çerçevesinin, anket ve görüşme sorularının belirlenmesine esas teşkil etmesi amacıyla uzman ve eğitimcilerle iki adet odak grup toplantısı yapılmıştır. Görüşmelerden biri aile eğitimi tecrübesi olan dört okul rehber öğretmeni ile, diğeri ise din eğitimi uygulayıcısı olan 4 eğitimci ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde ses kaydı alınmış, kayıtlar çözümlenmiş; taslak anket formu ile yarı yapılandırılmış görüşme formlarının oluşturulmasında, literatürün taranması ile birlikte, bu notlardan yararlanılmıştır.

Araştırma ekibi tarafından oluşturulan anket formu deneme amacıyla 30 kişiye, görüşme formu ise 2 kişiye uygulanmış ve geri bildirimler alınmıştır. Pilot uygulamalar sonucunda formlarda bazı dilbilgisel düzeltmeler yapılsa da formların içeriğinde bir değişikliğe gidilmemiştir.

Anket (EK 1) ve görüşme (EK 2) formları içerik olarak birbirine paralel olarak hazırlanmıştır. Formlarda katılımcıların; yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, hane geliri, medeni durumu, evlilik süresi, çocuk sayısı, hane yapısı, din eğitimi almışlık düzeyi, çocuk gelişimi hakkında bilgi düzeyi, çocuklarla iletişimde zorlanma düzeyleri, din eğitiminin farklı unsurlarına verdikleri önem, ebeveynler olarak evde dinî-manevi ortam oluşturma, Kur'an-ı Kerim okumaya destek, inançla ilgili soruları cevaplayabilme, ibadet alışkanlığı ve ahlaki gelişimi desteklemeye ilişkin çalışma yapma durumları, her bir çalışmayı yaparken zorlanma düzeyleri ve zorlanma nedenleri sorgulanmıştır. Ayrıca toplumda din eğitimi sorumlusunun kim olması gerektiği, ailede din eğitiminin sorumlusunun kim olduğu, ebeveynlerin çocukların dinî gelişimini destekleme konusunda bir eğitime katılmış olma durumu, yeni eğitimlere katılma isteği ve bu eğitimlerin nerde verilmesinin uygun olacağı konularında sorular yer almıştır.

Veri Toplama ve Analiz Süreci

Farklı demografik özelliklere sahip ailelerin beklenti ve ihtiyaçları konusunda çapraz analizler yapabilmek için ankette; yaşları, eğitim seviyeleri, meslek grupları, ekonomik seviyeleri, sahip oldukları çocukların yaşları farklı olan yetişkinlere ulaşılması amaçlanmıştır. Anketlerin 92 tanesi web üzerinden 232 tanesi ise basılı formlar üzerinden uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde ses kaydı alınmış, ses kayıtları çözümlenmiştir.

Anket verileri SPSS programına girilmiştir. Öncelikle normal dağılım testi ile homojen varyanslılığı testleri yapılmıştır. Verilerin normal dağılım göstermediği görüldüğünden çapraz analizler için non parametrik testler tercih edilmiştir. Kategorik değişkenler için Ki-kare, sürekli değişkenlerde iki bağımsız grup için Mann Whitney-U ve ikiden fazla bağımsız

grubun olması durumunda Kruskal Vallis testleri, ikiden fazla bağımlı grubun sonuçları karşılaştırılırken ise Friedman testi tercih edilmiştir. Örneklemin ayrıntılı olarak görülebilmesi amacıyla demografik bilgilerin yer aldığı ilk dokuz sorunun yalnızca frekans tabloları çıkarılmıştır. Kalan soruların tamamı için de frekans tabloları çıkarılmış ve ilk dokuz soru ile sonraki soruların tamamı arasındaki ilişkiler test edilmiş, anlamlı sonuçlar raporlanmış ve yorumlanmıştır.

Her bir maddenin frekans tablosunun altında önce tablo okuması yapılmış, çapraz analizde anlamlı bulunan sonuçlara yer verilmiştir. Tablolar yorumlanırken son olarak yarı yapılandırılmış görüşmelerden oluşan çözümlemelerden yararlanılmıştır. Görüşmelerden gelen veriler yorumlarda kullanılırken görüşü aktarılan kişilere, yaş cinsiyet ve eğitim bilgisi kodlanmış olarak referans verilmiştir.

Bulgular

Tablo 1.

Katılımcıların yaşları

Yaş Aralığı	Frekans	Yüzde
21-30 Yaş	27	8,3
31-44 Yaş	223	68,8
45 Yaş ve Üzeri	71	22,0
Bilinmeyen	3	0,9
Toplam	324	100,0

Ülkemizdeki ortalama evlenme yaşları dikkate alındığında ebeveynlik açısından 21-30 yaş arası, ebeveynliğin ilk yılları ve çocukların okul öncesi çağda oldukları bir dönem olarak görülebilir. Ankete katılan kişilerin büyük kısmı (%69,5) 31-44 yaş arasında bulunmaktadır. Bu yaş grubu çocukların okul çağında olduğu, ebeveynlikle ilgili sorumlulukların en yoğun olduğu dönemlerin başında gelmektedir. 45 ve üzeri yaşlar ise küçük çocukların eğitim çağında olduğu, büyük çocukların ise iş ve evlilikle ilgili sorunlarının ebeveynlerin gündemine geldiği bir dönem olarak değerlendirilebilir.

Tablo 2.

Katılımcıların cinsiyetleri

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Kadın	207	63,9
Erkek	117	36,1
Toplam	324	100,0

Ankete katılanların %63,9'u kadın, %36,1'i erkektir. Anket uygulaması yapılan kurumlarda eğitim alan kişilerin çoğunlukla kadın olması, ayrıca araştırma bulgularında da görüleceği üzere, ülkemizde çocukların eğitimi ile ilgili sorumlulukların büyük ölçüde kadınların üzerinde olmasından dolayı kadın katılımcıların anketlere ilgisi daha yüksek olmuştur.

Tablo 3.

Katılımcıların doğum yerleri

Doğum Yeri	Frekans	Yüzde
İstanbul	139	42,9
Diğer İller	169	54,0
Yurtdışı	5	1,5
Bilinmeyen	5	1,5
Toplam	324	100,0

Katılımcıların % 42,9'u İstanbul doğumludur. Diğer katılımcılar ise Türkiye'nin farklı şehirlerinde (%54,0) veya yurtdışında (%1,5) doğmuştur.

Tablo 4.

Katılımcıların ikamet yerleri

İkamet Edilen İl	Frekans	Yüzde
İstanbul	301	92,9
Diğer İller	21	6,4
Bilinmeyen	2	0,7
Toplam	324	100,0

İstanbul ölçeğinde uygulanan ankete katılanların %92,9'u İstanbul'un farklı ilçelerinde ikamet etmektedir. İstanbul'da ikamet eden katılımcıların yaklaşık %60'ı Üsküdar ve Ümraniye'de oturmaktadır. İstanbul dışında ikamet edenlerin oranı ise %6,4'tür. Bu oran anketin online formunu dolduran katılımcılardan kaynaklanmaktadır.

Tablo 5.
Katılımcıların eğitim düzeyleri

Eğitim Düzeyi	Frekans	Yüzde
İlkokul Mezunu	48	14,8
Ortaokul Mezunu	39	12,0
Lise Mezunu	96	29,6
Ön lisans Mezunu	26	8,0
Lisans Mezunu	76	23,5
Yüksek Lisans/Doktora Mezunu	37	11,4
Bilinmeyen	2	,6
Toplam	324	100,0

Örneklem seçiminde yüksek eğitimli kişilere ulaşılabilecek mecralara kısmen öncelik verildiğinden, örnekleme lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim almış bireylerin oranı toplamumuzda genel ortalamaların üzerinde olmuştur. Ankete katılanlardan lise üzeri eğitime sahip olan bireylerin oranı %42,9 olmuştur.

Tablo 6.
Katılımcıların meslek grupları

Meslek Grupları	Frekans	Yüzde
Eğitim ve din hizmetlerinde çalışanlar	48	14,8
Yüksek vasıflı çalışanlar ve profesyonel meslek sahipleri	61	18,8
Orta veya alt düzey vasıf gerektiren işlerde çalışanlarla esnaf ve sanatkârlar	69	21,3
Emekliler ve ev hanımları	103	31,8
Bilinmeyen	43	13,3
Toplam	324	100,0

Ankette katılımcılara meslekleri sorulmuş, alınan cevaplar araştırmacılar tarafından gruplandırılmıştır. Ankette katılanların %31,8'ini ev hanımları ve emekliler, %21,3'ünü orta veya alt düzey vasıf gerektiren işlerde çalışanlarla esnaf ve sanatkârlar, %18,8'ini yüksek vasıflı çalışanlar ve profesyonel meslek sahipleri ve kalan %14,8'ini de eğitim ve din hizmetlerinde çalışanlar oluşturmuştur.

Tablo 7.*Katılımcıların çalışma durumları*

Çalışma Durumu	Frekans	Yüzde
Çalışıyor	153	47,2
Çalışmıyor	159	49,1
Cevap Yok	12	3,7
Toplam	324	100,0

Ankete katılan bireylerin %47,2'si hâlihazırda bir işte çalışmakta % 49,1'lik kısmı ise çalışmamaktadır.

Tablo 8.*Katılımcıların hanelerinin aylık ortalama gelirleri*

Aylık Hane Geliri	Frekans	Yüzde
500-1499 Arası	25	7,7
1500-2999 Arası	103	31,8
3000-4999 Arası	31	9,6
5000 Üzeri	75	23,1
Cevap Yok	90	27,8
Toplam	324	100,0

Anketi cevaplayan bireylerin %31,8'lik kısmı aylık hane gelirinin 1500-2999 TL arasında olduğunu beyan etmiştir. 5000 TL ve üzerinde aylık hane gelirine sahip bireylerin oranı ise %23,1'dir. Katılımcıların önemli bir kısmı ise (%27,8) gelir sorusunu cevaplandırmamıştır. Katılımcıların aylık hane gelirleri ortalaması 3731 TL olarak hesaplanmıştır.

Tablo 9.*Katılımcıların medeni durumları*

Medeni Durum	Frekans	Yüzde
Evli ve eşiyile birlikte	307	94,8
Eşinden ayrılmış/Eşi hayatta değil	14	4,3
Cevap Yok	3	9
Toplam	324	100,0

Anket katılımcılarının %94,8'i evli ve eşiyle birlikte. Eşinden ayrılmış veya eşi hayatta olmayanların oranı ise %4,3'te kalmıştır. Bu oran katılımcıların medeni durumlarına göre çapraz analizlerin yapılmasına imkân vermemektedir.

Tablo 10.

Katılımcıların evlilik süreleri

Evlilik Süresi	Frekans	Yüzde
0-5	24	7,4
6-10	62	19,1
11-15	79	24,4
16-20	70	21,6
20 üstü	82	25,3
Cevap Yok	7	2,2
Toplam	324	100,0

Anketi cevaplayan bireylerin evlilik süreleri beş yıllık dilimler halinde incelendiğinde dengeli biçimde dağıldığı görülmektedir. 0-5 yıldır evli olanların oranı %7,4'tür. 6 yıl ve üzerindeki sürelerde evli olanların oranları ise %19 ila %25 arasında değişmektedir.

Tablo 11.

Katılımcıların çocuk sayıları

Çocuk Sayısı	Frekans	Yüzde
1	55	17,0
2	158	48,8
3	72	22,2
4 ve Üzeri	36	11,1
Cevap yok	3	,9
Toplam	324	100,0

Anketi cevaplayan ebeveynlerin büyük bölümü (%48,8) iki çocuk sahibidir. 3 çocuk sahibi olanların oranı %22,4, 1 çocuk sahibi olanların %17,4 ve üzeri sayıda çocuk sahibi olanların oranı ise %11,1'dir.

Tablo 12.*Katılımcıların hane yapıları*

Hane Yapısı	Frekans	Yüzde
Anne, baba ve çocuklar	281	86,7
Anne, baba, çocuklar ve aile büyükleri/akrabalar	23	7,1
Diğer	16	4,9
Cevap Yok	4	1,2
Toplam	324	100,0

Ankete katılan bireylerin çok büyük bir bölümünün (%86,7) hane yapısı; anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile formundadır. Anne, baba ve çocuklara ilaveten aile büyüklerinin de aynı hanede yaşadığı bireylerin oranı ise %7,1 olmuştur. Diğer seçeneğini işaretleyen katılımcıların haneleri, çocuğu ile beraber anne babadan yalnız birinin yaşadığı tek ebeveynli hanelerdir.

Tablo 13.*Katılımcıların din eğitimi düzeyleri*

Din Eğitimi Düzeyi	Frekans	Yüzde
Başlangıç Düzeyi	51	15,7
Orta Düzey	209	64,5
İleri Düzey	64	19,8
Toplam	324	100,0

Katılımcıların %15,7'sinin başlangıç düzeyinde, %64,5'inin orta düzeyde, %19,8'inin ise ileri düzeyde din eğitimi sahip olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların din eğitimi düzeylerini belirlemek üzere, katılımcılara anket formunda liste halinde verilen 10 farklı din eğitiminden hangilerini aldıkları sorulmuştur. Alınan cevaplardan hareketle ankete katılanlar; aşağıdaki kriterlere göre, başlangıç, orta ve ileri düzey olmak üzere üç gruptan birine dâhil edilmiştir.

Tablo 14.*Katılımcıların din eğitimi düzeylerinin belirlenmesi*

1.Aileden temel dinî bilgileri aldım.	Katılımcılar daha sonraki kısımları boş bırakmış olup bu kısımdaki eğitimlerden 1, 2 veya 3 tanesini işaretlemesi durumunda başlangıç düzeyi kabul edilmiştir.
2.Yaz Kur'an kurslarına devam ettim.	
3.İmam hatip ortaokulunu bitirdim.	
4.Vakıf/derneklerde bir yıldan uzun süren eğitimlere katıldım	Katılımcılar daha sonraki kısımları boş bırakmış olup bu kısımdaki eğitimlerden 1 veya 2 tanesini işaretlemiş olmaları durumunda orta düzey, 3 ve üzerinde seçeneği işaretlemiş olmaları durumunda ileri düzey kabul edilmiştir.
5.Ev/Cami Sohbetlerine devam ettim.	
6.İmam hatip lisesini bitirdim.	
7.Uzun dönem Kur'an Kursu bitirdim.	
8.İlahiyat ön lisans bitirdim.	Katılımcılar bu kısımdaki eğitimlerden herhangi birini işaretlemesi durumunda ileri düzey kabul edilmiştir.
9.İlahiyat lisans bitirdim.	
10.İlahiyat lisansüstü eğitimi tamamladım.	

Tablo 15.*Katılımcıların çocuklarının hangi yaş aralığında hangi bilgi ve becerilere sahip olabileceği konusundaki bilgi düzeyleri*

Cevaplar	Frekans	Yüzde
1 = Bilgim yok.	21	6,8
2	30	9,7
3	75	24,4
4	93	30,2
5 = Yeterli bilgiye sahibim.	89	28,9
Toplam	308	100,0

Ebeveynlerin çocuklarının gelişimsel özellikleri hakkındaki bilgileri, onların eğitici rollelerini başarılı bir şekilde yerine getirmeleri açısından önemli bir faktördür. Bu nedenle anket-te ebeveynlerden çocuklarının gelişimleri hakkında ne kadar bilgi sahibi oldukları sorulmuş ve bilgi düzeylerini beşli bir ölçek üzerinde (1= Bilgim yok, 5= Yeterli bilgiye sahibim) işaretlemeleri istenmiştir. Soruyu cevaplandıran katılımcıların %16,5'i bilgi sahibi olmadığı

veya sınırlı bilgiye sahip olduğunu düşünmektedir. Yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünenlerin oranı ise % 59,1'dir. Bu sonuçlara göre ebeveynlerin büyük kısmı çocuklarının gelişimleri hakkında bilgi sahibi oldukları kanaatindedir.

Katılımcıların çocuklarının gelişim düzeyleri hakkındaki bilgileri cinsiyet ($U = 8,809.5$, $p < .05$), eğitim düzeyi ($x^2 = 12,431$, $p < .05$), çalışma durumu ($U = 9,549$, $p < .05$), ve evlilik süresine göre ($x^2 = 12,334$, $p < .05$) anlamlı farklılık göstermektedir. Erkek katılımcılar, lisans mezunları, çalışanlar ve evliliğin ilk yıllarında olanlar çocuklarının gelişimleri hakkında diğer katılımcılara oranla daha az bilgi sahibi oldukları kanaatindedirler.

Görüşme yapılan katılımcılar çocuklarının gelişim düzeylerine dair bilgi sahibi olduklarını söylemişlerdir. Genel olarak; ilk çocukluk döneminde çocuğun öncelikle Allah sevgisini kazanması gerektiğine dikkat çekmişler, ibadet eğitiminin zamanla daha ileri yaşlarda yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu sorunun devamında, "Çocuklarınızı tanıdığınızı düşünüyor musunuz?" diye sorulduğunda ise bir katılımcı hariç çocuklarını tanıdıklarını belirtmişlerdir. Ebeveynlerin çocuklarını tanımak için yaptıkları etkinliklerin başında birlikte kitap okumak, akşam sohbetleri yapmak, tatile çıkmak ve oyun oynamak gelmektedir. Çocuklarını tanımadığını düşünen katılımcı ise (D.K, 35, Lise, Ev Hanımı, Orta) onları tanımaya çalışmadığını, bazen konu üzerinde düşündüğünü ancak bir sonuca ulaşamadığını ve hayatın bu şekilde akıp gittiğini ifade etmiştir. Ayrıca katılımcı, çocuklarını tanımak için neler yapması gerektiğini bilmediğini söylemektedir.

Görüşme yapılan katılımcılardan bir başkası ise (Z.K, 40, Ortaokul, Ev Hanımı, Orta); çocuklarını iyi tanıdığını, genel olarak bilgi ve becerilerinin neler olması gerektiğini çok iyi bildiğini ifade etmekte, çocuklarıyla ilgili değerlendirmesini yaparken onların, "arkadaşlarına benzeyen ortalama bir çocuk olmasını" bir tanıma olarak kabul etmektedir.

Gelişimle ilgili konulardaki yeterlilik algısına yönelik anket bulguları, ilk planda ebeveynlere yönelik olarak düzenlenecek eğitimlerde gelişimle ilgili konuların sınırlı yer tutması gerektiğini göstermektedir. Buna mukabil mülakatlarda yer alan ifadeler katılımcıların gelişimle ilgili konularda farkındalığının yeterli olmadığını düşündürmektedir. Daha yüksek düzeyde eğitim almış olan katılımcıların, çocukların gelişim düzeylerine dair yeterlilik algılarının diğer katılımcılara oranla daha düşük bulunması da bu yorumu desteklemektedir. Bu noktada, eğitim düzeyi yüksek olan katılımcıların, gelişimle ilgili bilgilerin karmaşıklığının daha fazla farkında oldukları için kendi durumlarını daha sağlıklı şekilde değerlendirebildikleri ifade edilebilir.

Tablo 16.

Katılımcıların toplumda ebeveynlerin farklı yaş gruplarındaki çocuklarıyla iletişimde zorlanma düzeylerine ilişkin değerlendirmeleri

Yaş Grupları		Ailelerin Zorlanma Derecelerine İlişkin Değerlendirmeler						
		1 = Zorlan mıyorlar	2	3	4	5 = Çok Zorlanı yorlar	Toplam	Ortalama
Okul öncesi çağdaki çocuklarla iletişim	Frekans	93	75	51	34	27	280	2,38
	Yüzde	33,2	26,8	18,2	12,1	9,6	100	
İlkokul çağı çocuklarıyla iletişim	Frekans	59	87	73	36	24	279	2,57
	Yüzde	21,1	31,2	26,2	12,9	8,6	100	
Ortaokul çağı çocuklarıyla iletişim	Frekans	22	37	89	96	39	283	3,33
	Yüzde	7,8	13,1	31,4	33,9	13,8	100	
Lise çağındaki çocuklarla iletişim	Frekans	18	22	44	64	132	280	3,96
	Yüzde	6,4	7,9	15,7	22,9	47,1	100	

Ebeveynlerin farklı yaş gruplarındaki çocuklarıyla iletişimde zorlanma düzeyleri de din eğitimi konusunda onları destekleyebilmelerini önemli ölçüde etkileyecektir. Ankete katılan ebeveynlerin her yaş grubunda çocuğu olma ihtimali zayıf olduğu için katılımcılardan genel olarak, (toplumdaki) ebeveynlerin çocuklarıyla iletişimde zorlanma düzeyine dair gözlemlerini beşli bir ölçek üzerinde (1=Zorlanmıyorlar, 5= Çok zorlanıyorlar), her yaş grubu için ayrı ayrı paylaşımları istenmiştir. Friedman testi ile yapılan analize göre, anket katılımcılarının farklı yaş gruplarındaki çocuklarla iletişimde zorlanmayla ilgili değerlendirmeleri arasında anlamlı farklılık ($\chi^2 = 265,147$, $p < .01$) vardır. Katılımcılara göre toplumda aileler ileri yaşlardaki çocuklarla iletişimde daha çok zorlanmaktadır.

Toplumda ebeveynlerin ilkökul çağındaki çocuklarıyla iletişimde zorlanma düzeylerine ilişkin değerlendirmeleri cinsiyete göre anlamlı farklılık ($U = 10,459.5$, $p < .05$) göstermektedir. Kadın katılımcılar erkek katılımcılara göre ailelerin ilkökul düzeyindeki çocuklarla iletişimde daha fazla zorlandığını düşünmektedir. Bu durum çoğunlukla annelerin çocuğun eğitiminden öncelikli sorumlu olmaları ve eğitimin zorluğunu bizzat yaşamalarından kaynaklanıyor görünmektedir.

Ailelerin lise çağındaki çocuklarla iletişimde zorlanmaya ilişkin algıları, yaş gruplarına göre anlamlı farklılık ($\chi^2 = 7,675$, $p < 0,05$) göstermektedir. 21-30 yaş grubundakileri katılımcılar, 45 yaş üstündeki katılımcılara göre ailelerin lise çağındaki çocuklarla iletişimde daha fazla zorlandıklarını düşünmektedirler. Bu sonucun ortaya çıkmasında genç katılımcıların kendi lise çağlarında ebeveynleri ile iletişimde zorlanmış olma ihtimallerinin etkili olabileceği düşünülebilir. Zira lise çağında çocuk sahibi olanlar genelde 45 yaş üstü katılımcılardır. Buradan hareketle, lise çağındaki iletişim problemlerinin ve çatışmaların gençler tarafından daha yoğun hissedildiği iddia edilebilir.

Bir katılımcı daha küçük yaşlarda iletişimin zor olduğunu söylerken, diğer katılımcılar ergenlik dönemi diye ifade edilen lise yıllarında iletişimin daha güç olduğunu ifade etmişlerdir. Başka bir katılımcı ise iletişimde zorlanılan dönemlerin çocuklar arasında farklılık gösterdiğini belirtmiş, neslin değişmesi ile birlikte genç kuşakla daha fazla iletişim problemi yaşandığını ifade etmiştir. Katılımcılarda gözlenen ortak tavır, çocuklardaki davranışları tolere edebildikleri dönemleri zorlanmayla ifade etmezken tolere edemedikleri dönemleri zorlanılan dönemler olarak belirtmeleridir.

Mülakat katılımcıları çocuklarıyla ilişkilerini, çocukları ile kendi aralarında ikili ilişkinin mahiyeti ekseninde değil, onları ders çalışmaya ve ibadete yönlendirmede başarılı olup olmama ekseninde değerlendirmişlerdir. İletişimi bu şekilde ifade edenlerden biri de iki çocuk annesi olan katılımcıdır (Z.K, 40, Ortaokul, Ev Hanımı, Orta). Katılımcı, ortaokula giden oğluyla iletişimde hiç sorunu olmadığını, çocuğunun ödevlerini zamanında yaptığını ancak liseye giden oğluyla sıkıntılar yaşadığını ifade etmektedir. Sebebinin öğrenmek istediğimizde, "Ders konusunda, az ders çalışıyor." cevabını vermektedir. "Çocuğumla ilişkilerim iyi" cevabını veren katılımcılar ise bu iyiliği anlatmak için "Namaz zamanı dediğimde namazını kıyor" veya "Ödevini yapıyor." gibi ifadeler kullanmışlardır.

Elde edilen veriler ve yapılan görüşmelerden yola çıkarak ebeveynlere düzenlenecek olan eğitimde, öncelikle çocuklarla iletişimdten kastın ne anlama geldiği ifade edilmeli, sonrasında ise ergenlik dönemi ağırlıklı olmak üzere her yaş dönemindeki çocukla nasıl iletişime geçilmesi gerektiğine dair ipuçları verilmelidir. Zira cevaplardan anlaşılmaktadır ki ebeveynlerin çocuklarla iletişim dendiğinde anladıkları iletişim ile onlara anlatılmak istenen iletişim arasında ciddi farklılıklar vardır.

Tablo 17.

Katılımcıların dinî gelişim açısından çocuklarının farklı konulardaki bilgi ve davranışlarına verdikleri önem

		Dinî gelişimle ilgili konuların önem düzeyleri					Toplam	Ortalama
Dinî Gelişim Konuları		1 = Önemli Değil	2	3	4	5 = Çok Önemli		
Yüzünden Kur'an-ı Kerim okuması	Frekans	5	9	18	38	239	309	4,61
	Yüzde	1,6	2,9	5,8	12,3	77,3	100,0	
Hz. Peygamber'in (S.A.V.) hayatını bilmesi	Frekans	1	5	20	26	257	309	4,72
	Yüzde	,3	1,6	6,5	8,4	83,2	100,0	
İnanç esaslarını bilmesi ve iman etmesi	Frekans	1	3	19	18	268	310	4,78
	Yüzde	,3	1,0	6,1	5,8	86,8	100,0	
İbadet esaslarını bilmesi ve amel etmesi	Frekans	4	4	14	29	259	310	4,73
	Yüzde	1,3	1,3	4,5	9,4	83,5	100,0	
Ahlaki kurallara uygun davranması	Frekans	1	1	15	14	279	310	4,84
	Yüzde	,3	,3	4,8	4,5	90,0	100,0	

Tabloya göre ebeveynler, çocuklarının dinî gelişimleriyle ilgili olarak tabloda yer alan tüm konuları çok önemli görmektedirler. Dinî gelişimin farklı boyutlarına verilen önemde anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir. Bununla birlikte çocuklarının ahlak kurallarına uygun davranmalarına verilen puanların ortalamasının (4,84), yüzünden Kur'an-ı Kerim okumaya verilen puanların ortalamasının ise (4,61) olduğu görülmektedir.

Çocukların yüzünden Kur'an-ı Kerim okumalarına verilen önem katılımcıların meslek gruplarına göre anlamlı farklılık ($\chi^2 = 12,095$, $p < .05$) göstermektedir. Eğitim ve din hizmetlerinde çalışanlar yüzünden Kur'an-ı Kerim okumaya ortalama altında, ev hanımları ve emekliler grubundakiler ise ortalamanın üzerinde önem vermektedir.

Çocukların Hz. Peygamber'in (S.A.V.) hayatını bilmesine verilen önem katılımcıların cinsiyetine göre anlamlı farklılık ($U = 10,008.5$, $p < .05$) göstermektedir. Kadın katılımcılar

çocukların Hz. Peygamber'in (S.A.V.) hayatını bilmesine erkek katılımcılardan daha fazla önem vermektedir.

Çocukların inanç esaslarını bilmesi ve iman etmesine verilen önem katılımcıların din eğitimi düzeylerine göre anlamlı farklılık ($\chi^2 = 7,497$, $p < .05$) göstermektedir. Başlangıç seviyesinde din eğitimi almış olan katılımcılar, çocukların inanç esaslarını bilmesi ve iman etmesine orta düzeyde din eğitimi almış kişilere kıyasla daha az önem vermektedir. Çocukların ibadet esaslarını bilmesi ve amel etmesine verilen önem de yine katılımcıların din eğitimi düzeylerine göre anlamlı farklılık ($\chi^2 = 7,605$, $p < .05$) göstermektedir. Başlangıç seviyesinde din eğitimi almış olan katılımcılar, çocukların ibadet esaslarını bilmesi ve amel etmesine daha az önem vermektedir. İstatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmemesine karşın inanç ve ibadet esaslarının bilinmesine verilen önem ileri düzeyde din eğitimi almış kişilerde orta düzeydekilere nazaran bir miktar daha düşükken, ahlaka verilen önem bir miktar artmış gözükmektedir. Bu sonuçlar din eğitimi seviyesi yükseldikçe katılımcıların dinin ahlaki boyutlarını daha fazla önemseme eğiliminde oldukları yönündeki bulgularla paraleldir.

Anket bulgularından farklı olarak mülakatlarda, katılımcıların çocuklarının Kur'an-ı Kerim okuması ve namazlarını kılmasına ayrı bir önem verdikleri görülmüştür. Hatta görüşmelerde genel olarak ailelerin ibadetten kasıtlarının namaz olması da dikkate değerdir. Çocuklardaki ahlaki gelişimin daha çok günlük hayat içerisinde sağlanacağı düşünülmektedir. İbadet ve ahlak eğitimi, dinî gelişimi daha görünür kılan, ailelerin daha kolay sorumluluk alıp somut katkılarda bulunmaya çalıştıkları alanlar olarak değerlendirilmektedir.

Aileler çocuklarının ibadetleri teorik anlamda bilmesini ve pratikte uygulamasını istemektedir. Bu alanda yapılan bir başka çalışmada da "Çocuğunuzun belli bir ibadeti yapması gerektiğini düşünüyor musunuz?" şeklindeki soruya, din eğitimi alan ebeveynlerin tamamı "evet" cevabını verirken, din eğitimi almayan ebeveynlerin de %80 "evet" cevabını vermiş ve o ibadeti yapmaları için çocuklarına bilgi verme, alıştırmaya teşvik etme ve sevdirmeye oranlarının da din eğitimi alanlarda da almayanlarda oldukça yüksek olduğu gözlenmiştir. Aynı araştırmada ahlak eğitimi ile ilgili neler yaptıkları sorulduğunda eşit sayıda ebeveyn, "örnek olma ve ahlaki kurallar hakkında bilgilendirme" cevabını vermiştir (Karışman, 2010 s. 102).

Bu verilerden hareketle ebeveynlerin çocuklarının ibadet ve ahlak gelişime dair sorumluluklarının farkında olduklarını, mülakatlardaki katılımcıların ifadelerinden hareketle de çocuklarının ibadetlere devam etmesi, Kur'an-ı Kerim'i öğrenip okuması konusunda veya öğrendikleri ahlaki ilkeyi hayatlarına yansıtma ve sağlaması hususunda neler yapacaklarını yeterince belirleyemediklerini anlaşılmaktadır. Ebeveynler bu anlamda uzman kişilerden destek beklemektedirler.

Tablo 18.

Katılımcıların evde çocukları için dinî-manevi bir ortam oluşturma konusunda çalışma yapma durumları

Cevaplar	Frekans	Geçerli Yüzde
Evet	229	71,1
Hayır	93	28,9
Toplam	322	100,0

Evde dinî-manevi ortam ile ifade edilmek istenen, ebeveynler ile çocukların ortak zaman geçirdikleri mekânlar olan evlerin İslam'ın öngördüğü manevi iklimi bireylere hissettirecek yuvalar haline getirilmesidir. Burada kastedilen sadece çocuğun yaşadığı ev değildir, genel olarak İslami kimliğe sahip olan ailelerin yaşadıkları evdir. Bu anlamda ebeveynlerden hem mekânsal bazı değişiklikler hem de yaşantısal bazı etkinlikler beklenmektedir. Evde dinî- manevi ortam oluşturma ile evde özel ibadet mekânları oluşturma veya bu alanları cazip hale getirme, sofrada adabına uygun yemek yeme, Kur'an-ı Kerim'e geçiş ve hatim günlerinde aile içi mütevazı kutlamalar düzenleme, Cuma gün ve gecelerini diğer günlerden ayıracak etkinlikler oluşturma, cemaatle namaz kılma, bayram günleri için özel hazırlıklar yapma, çocukları taziye, doğum, sohbet gibi etkinliklere götürme vs. kastedilmektedir. Dolayısıyla çocukların dinî gelişimini desteklemek amacıyla evlerde manevi atmosfer oluşturmak önemli görülmektedir.

Katılımcıların %71,1'i evde çocukları için dinî-manevi bir ortam oluşturma konusunda çalışma yaptığını ifade etmiştir. Katılımcıların evde çocukları için dinî-manevi bir ortam oluşturma konusunda çalışma yapma durumları; cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, meslek grubu, çalışma durumu, aylık hane geliri, medeni durum, evlilik süresi, çocuk sayısı, hane yapısı ve din eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Çocuklarına evde özel gün ve gecelerde manevi ortam oluşturduğunu ifade eden bir katılımcı (D,K, 35, Lise, Ev Hanımı, Orta) "Abdest almaları ve beraber Kur'an okumamız için gayret ediyorum. O gün televizyon izlemelerine izin vermiyorum. Bunu eşim için de uyguluyorum. Çocuklar buna merak gösteriyorlar ve ilgiyle katılıyorlar. Küçükken erkeklerin namaz kıldıklarını düşünmezlerdi çünkü bunu sadece dedelerinde görmüşlerdi. Bu tür gecelerde babaları da bize katıldığı için bu önyargılardan kurtulmayı başarıyorlar." diyerek ev içinde herkesin ibadet etmesine zemin hazırlamaya çalıştığını ifade etmiştir.

4,5 yaşında bir oğlu olan katılımcı da (F.Ç, 33, Lisans, Serbest, Orta) evde dinî atmosfer oluşturma konusunda, "Mesela biz küçük bir rahle almıştık o doğmadan önce, oğlumuz belli bir yaşa gelince rahleye Kur'an-ı Kerim koyup başımıza takke takıp okuduğumuz dönemler

oldu. Yani onun Kur'an-ı Kerim okumayı vızıltı şeklinde taklit ettiği dönemler oldu, abdest alma olayı olmuştu, namaz kılıyoruz birlikte beni taklit ediyor," demiş, dinî atmosfer oluşturma anlamında çocuğu yaşına uygun etkinliklerle desteklediklerini ve çocuğun bayramları kendisine alınan hediyelere sahip olabilmek için sabırsızlıkla beklediğini ifade etmiştir.

Mülakat katılımcılarının bu konuda daha çok evin iç dizaynını düşünerek cevap verdikleri gözlenmiştir. Evde yer alan dinî içerikli tablolar, evdeki seccade ve Kur'an-ı Kerim sayısı, anne babanın namaz kılıyor olması vb. durumlar evdeki dinî atmosferin belirtileri olarak değerlendirilmiştir. Kadın katılımcılar evdeki dinî atmosferin varlığını kendilerini merkeze alarak anlatırken erkek katılımcıların da bu atmosferi eşlerinin evde yaptıkları şeylerden hareketle izah ettikleri görülmüştür. Bunun dışında evde cemaatle namaz kılmak, dinî sohbetler düzenlemek, çocuğuyla camiye gitmek vb. konular da dinî atmosfer unsurları olarak ifade edilmiştir.

Diyarbakır'da yapılan bir araştırmada öğrencilere sorulan, "taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere kimler tarafından, hangi sıklıkla götürüldükleri" sorularına alınan cevaplardan; "anneler öğrencilerin % 78,5'ini, babalar öğrencilerin % 64,7'sini bu tür etkinliklere, dinî inançlarının bir neticesi olarak, bazen de olsa götürmekte" sonucu çıkmıştır. Yine aynı ankette öğrencilerin % 51,9'u evlerinde yemeklerden sonra sık sık dua okunduğunu belirtirken, % 31,9'u bazen dua okunduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin % 28,1'i evlerinde ailece sık sık dinî filmler izlediklerini, % 61,4'ü bazen ailece dinî filmler izlediklerini ifade etmiştir (Özkan, 2011, s. 80-89). Bu verilerden hareketle, yapılan bu tür etkinliklerin çocukların o anda oluşan atmosferi teneffüs edip dinî bakımdan sağlıklı ve sosyal bireyler olması açısından aileler tarafından gerekli görüldüğü sonucuna ulaşılabilir.

Tablo 19.

Evde çocukları için dinî-manevi bir ortam oluşturma konusunda çalışma yapan katılımcıların zorlanma düzeyleri

Cevaplar	Frekans	Yüzde
1 = Zorlanmıyorum	74	33,5
2	36	16,3
3	62	28,1
4	27	12,2
5 = Çok zorlanıyorum	22	10,0
Toplam	221	100,0

Ankete katılan bireylerin yaklaşık yarısı (%49,8) evde çocuklar için dinî-manevi bir ortam oluşturma konusunda zorlanmadığını veya az zorlandığını, diğer yarısı ise orta veya ileri düzeyde zorlandığını ifade etmektedir. Evde çocukları için dinî-manevi bir ortam oluşturma konusunda zorlanma düzeyleri katılımcıların cinsiyetine ($U = 4,623.5$, $p < .05$) göre anlamlı farklılık göstermektedir. Kadınlar erkeklere göre bu konuda daha fazla zorlandığını ifade etmektedir.

Dinî atmosfer oluştururken zorlanmadığını ifade eden katılımcı (S.Ö, 32, Ön lisans, Ev Hanımı, İleri), Cuma akşamları düzenli olarak ailece sohbet edip Kur'an-ı Kerim okuduklarını, çocukların çözemedikleri sorunları hakkında konuştuklarını ve çocukların hoşlarına gidecek ikramlıklar hazırladığını anlatmıştır. Düzenli yapılan bu aile toplantılarının çocukların kendilerini önemli hissetmesine sebep olduğu için çocuklarla yapılan etkinliklere katılmak istememe gibi bir sorun yaşamadıklarını, ifade etmiştir.

Görüşmelerde ileri düzeyde din eğitimi almış olan katılımcıların dinî atmosfer oluşturmada diğerlerine oranla daha az zorlandıkları tespit edilmiştir. Burada söz konusu katılımcıların çocukların ilgisini çekecek ortamları daha rahat hazırladıkları ve onları bu ortamlara kolaylıkla çektikleri düşünülebilir. Ayrıca ilkokula giden çocukları olanların liseye giden çocukları olanlara oranla daha az zorlandıkları görülmektedir.

Tablo 20.

Evde dinî-manevi ortam oluşturmada zorlanma nedenleri

Zorlanma Nedenleri	Frekans	Cevapların Yüzdesi	Katılımcıların Yüzdesi
Bu konuda yeterli bilgiye sahip değilim.	38	19,3 %	27,5%
Yeterli zamanım yok.	45	22,8 %	32,6%
Çocuğumun zamanı yok.	27	13,7 %	19,6%
Çocukla iletişim konusunda yeterli değilim.	38	19,3 %	27,5%
Bilmiyorum.	13	6,6 %	9,4%
Diğer	36	18,3 %	26,1%
Toplam	197	100,0 %	142,8 %

Evde dinî-manevi bir ortam oluşturmada zorlandığını düşünen bireylerin, zorlanmanın nedeni olarak seçtiği ifadelerin %36,5'inin zaman yetersizliği, %19,3'ünün konuyla ilgili bilgi eksikliği, %19,3'ünün ise çocukla iletişim konusunda yetersizlik olduğu görülmektedir.

Evde dinî atmosfer oluştururken zorlandıklarını ifade eden katılımcımız (Z.K, 40, Ortaokul, Ev Hanımı, Orta), “Neden zorlanıyorsunuz?” diye sorulduğunda “bilgisayarla televizyon yüzünden” cevabını vermektedir. Mülakat katılımcılarından anneler, genel olarak eşleri bu konuda ilgili olmadığına zorlandıklarını ifade etmiş, eşlerin dinî hassasiyetlerinin ortak olduğu durumlarda bu konuda herhangi bir zorlanma olmadığına dikkat çekmişlerdir.

Tablo 21.

Evde dinî-manevi ortam oluşturma konusunda çalışma yapmayan katılımcıların gerekçeleri

Yapmama Gerekçeleri	Frekans	Cevapların Yüzdesi	Katılımcıların Yüzdesi
Bu konuda ne yapabileceğimi bilmiyorum.	33	28,0%	39,3%
Yeterli zamanım yok.	23	19,5%	27,4%
Çocuğumun zamanı yok.	10	8,5%	11,9%
Çocukla iletişim konusunda yeterli değilim.	23	19,5%	27,4%
Diğer	29	24,6%	34,5%
Toplam	118	100,0%	140,5%

Ankete katılan ebeveynlerin; evde dinî-manevi bir ortam oluşturma konusunda bir çalışma yapmamalarına gerekçe olarak seçtiği ifadelerin %28’inin zaman yetersizliği, %28’inin konuyla ilgili bilgi/beceri eksikliği, %19,5’ünün ise çocukla iletişim konusunda yetersizlik olduğu görülmektedir.

Evde dinî ortam oluşturmadığını ifade eden katılımcı (H.K, 47, Lisansüstü, Tiyatrocu, Orta), “Ben böyle bir ritüel içerisine girmiyorum. Zaten evimizde zaten seccadesiydi takkesiydi bunlar eksik değildir. Namaz kılınan bir evdir. Çocuklar bunları görüyor tanık oluyorlar. Küçük yaşlardan beri gerek ebeveynler gerek anne babası olsun babaanne ve dedesini de kastediyorum böyle bir ortamın içinde oldukları için buna özel bir vakit ayırmak gerektiğini düşünmüyorum.” diyerek böyle bir ortam oluşturma gerekliliğini ifade etmiştir.

Ankette, bilgi yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar yaşadığını beyan eden ebeveynlerin durumu bu konu ekseninde alacağı eğitimlerle ve yönlendirilmelerle çözülebilecek niteliktedir. Ancak evde dinî atmosfer oluşturan katılımcıların %32,6’sı zorlanma nedeni olarak “Yeterli zamanım yok” derken, evde dinî atmosfer oluşturmayan katılımcıların %28’i de “Yeterli zamanım yok” ifadesini kullanmıştır. Bu her iki grup için de dikkat çekici bir sonuçtur. Zira çocuğun ihtiyacı olan insanî ve ahlaki değerlere sahip olarak yetiştirilmesi,

dinî inanç ve değerleri öğrenmesi, ruhsal ve bedensel olarak sağlıklı; sosyal kural ve davranışları benimsemiş bireyler olarak yetişmesi için ebeveynler tüm imkânlarını kullanarak çaba sarf etmelidir. (Bkz. Hökelekli, 1993) Anne babanın çocuklarına eğitim verme, dinini öğretme, boş zamanlarını değerlendirme gibi hak ve sorumlulukları bulunmaktadır. Geçmişte hayatın bir parçası olarak yapılan bu türden etkinlikler, modern hayatın karmaşası ve yoğunluğu içerisinde veya kişilerin benmerkezci yaşama isteği doğrultusunda, özel zaman gerektiren anlar olarak zihinlere kodlanmış görünmektedir. Bu doğrultuda, ebeveynler için hazırlanacak olan eğitim programında çocukların “anne babaların zamanını kullanma” hakkı olduğu da anlatılmalıdır.

Tablo 22.

Katılımcıların çocuklarının Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı geliştirmeleri konusunda destekleyici çalışma yapma durumları

Cevaplar	Frekans	Geçerli Yüzde
Evet	251	82,0
Hayır	55	18,0
Toplam	306	100,0

Ebeveynlerin çok büyük bir bölümü (%82) çocuklarının Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı geliştirmeleri konusunda destekleyici çalışma yaptığını ifade etmiştir.

Çocuklarının Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı geliştirmeleri konusunda destekleyici çalışma yapma durumları, katılımcıların meslek grupları ($\chi^2 = 9,964$, $p < .05$), evlilik süreleri ($\chi^2 = 11,572$, $p < .05$) ve çocuk sayılarına ($\chi^2 = 12,224$, $p < .05$) göre anlamlı farklılık göstermektedir. Eğitim ve din hizmetlerinde çalışanlar arasında Kur'an-ı Kerim okuma konusunda çocuklarına destek olanların sayısı diğer gruplarda yer alanlardan daha azdır. Genel olarak daha uzun süre evli olanlarla daha çok çocuk sahibi olanlar yüzünden Kur'an-ı Kerim okuma konusunda çocuklarına daha fazla destek vermektedir.

7 ve 8 yaşlarında iki çocuğa sahip olan katılımcı (D,K, 35, Lise, Ev Hanımı, Orta), “Evde Kur'an-ı Kerim okumalarına destek oluyor musunuz?” diye sorulduğunda, çocuklarının Kur'an-ı Kerim okumayı bilmediğini söyleyerek “Bence aklında ne zaman kalırsa, o zaman öğrenmeleri için en uygun zamandır yani 10-11 olarak düşünüyorum. Erken yaşta çevremde başlayan çocuklar gördüm, okula başladıklarında hepsini unuttular. Bu çocuğa ayrı bir eziyet oluyor. En azından kendi bilip unutmadığı zaman başlaması daha güzel.” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.

“Çocuğunuzun Kur’an-ı Kerim okumasını geliştirmek için bir şeyler yapıyor musunuz?” diye sorduğumuz bir katılımcı (M.A, 33, Lisans, Serbest, Orta), “Ben yapmıyorum. Anaokulundan destek alıyor bir de annesiyle zaman zaman çalışıyor. Bana pek bir şey düşmüyor.” diyerek sorumluluğu anneden ve ilgili eğitim kurumundan bekleme yaklaşımını ortaya koymuştur. Kendisine “Acaba düşmüyor mu yoksa siz mi göreve talip olmuyorsunuz?” diye sorulduğunda ise “Ben biraz uzak duruyorum galiba.” şeklinde cevap vermiştir.

Bir başka katılımcı ise (A.Ö, 38, Lise, Eğitimci, İleri) “Ben okumuyorsam mutlaka televizyonu açar o şekilde dinletmeye çalışırım hem o hava teneffüs edilsin hem de Kur’an-ı Kerim’e yatkınlıkları olsun hem de artık kulakları doğru sesle dolsun. Mesela ben çocuklarımı alıp hiçbir zaman birebir mahreç eğitimi vermedim ama şu an mahreçleri ikisinin de harika kulaktan aldılar hem de dinî atmosferi yaşatma noktasında bu da bana göre önemli noktalardan bir tanesi diye düşünüyorum.” diyerek çocukların Kur’an-ı Kerim tilaveti duymasının önemini vurgulamıştır.

Mülakat katılımcılarının geneli din eğitimi deyince Kur’an-ı Kerim okuyabilmeyi anlamaktadırlar. Katılımcılar çocuklarının dinî bilgiyi öğrenmesi noktasında yaptıkları en önemli şeyin de onları Kur’an-ı Kerim öğrenmeleri için kurslara göndermeleri olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılardan anneler bu konuda kendilerini daha sorumlu hissetmekte iken babalar da annelerin öncelikli sorumluluğuna dikkat çekmişlerdir.

Tablo 23.

Kur’an-ı Kerim’i yüzünden okumayı geliştirme konusunda destekleyici çalışmalar yapan katılımcıların zorlanma düzeyleri

Cevaplar	Frekans	Geçerli Yüzde
1 = Zorlanmıyorum	75	31,8
2	46	19,5
3	71	30,1
4	23	9,7
5 = Çok zorlanıyorum	21	8,9
Toplam	236	100,0

Ankete katılan bireylerin yarısı (%51,3) çocuklarının Kur’an-ı Kerim’i yüzünden okumayı geliştirmeleri konusunda destekleyici çalışma yaparken zorlanmadığını veya az zorlandığını, diğer yarısı ise orta veya ileri düzeyde zorlandığını ifade etmektedir. Katılımcıların

evde çocuklarının Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı geliştirmeleri konusunda destekleyici çalışmalar yaparken zorlanma düzeyleri; cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, meslek grubu, çalışma durumu, aylık hane geliri, medeni durum, evlilik süresi, çocuk sayısı, hane yapısı ve din eğitimi düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Evde çocukların Kur'an-ı Kerim okumasını desteklerken zorlandığını ve çocuklarını bir Kur'an kursuna gönderdiğini ifade eden katılımcı (Z.K, 40, Ortaokul, Ev Hanımı, Orta), "Kur-sa gittikleri zaman mecburlar tabi, orada okuyorlar ama evde okumuyorlar işte, onu biz yaptırıyoruz onlara." diyerek bu durumdan muzdarip olduğunu ifade etmiştir.

Mülakat katılımcılarının evde çocuklarının Kur'an-ı Kerimi yüzünden okumayı geliştirmeleri konusunda daha çok dışarıdan destek aldıkları görülmüştür. Yalnızca bir katılımcı ilgili eğitimi kendisi vermek istemiş fakat çocukların vakitlerinin çoğunu dışarıda geçirmesi nedeniyle başarısız olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 24.

Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı geliştirme konusunda destekleyici çalışmalar yapan katılımcıların zorlanma nedenleri

Zorlanma Nedenleri	Frekans	Cevapların Yüzdesi	Katılımcıların Yüzdesi
Bu konuda yeterli bilgiye sahip değilim.	32	17,2%	23,7%
Yeterli zamanım yok.	33	17,7%	24,4%
Çocuğumun zamanı yok.	42	22,6%	31,1%
Çocukla iletişim konusunda yeterli değilim.	33	17,7%	24,4%
Bilmiyorum.	9	4,8%	6,7%
Diğer	37	19,9%	27,4%
Toplam	186	100,0%	137,8%

Evde çocuklarının Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı geliştirmeleri konusunda destekleyici çalışmalar yapmakta zorlandığını düşünen bireylerin, zorlanmanın nedeni olarak seçtiği ifadelerin %40,3'ünün zaman yetersizliği, %17,2'sinin konuyla ilgili bilgi eksikliği, %17,7'sinin ise çocukla iletişim konusunda yetersizlik, olduğu görülmektedir.

Tablo 25.

Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı geliştirme konusunda destekleyici çalışma yapmayan katılımcıların gerekçeleri

Yapmama Gerekçeleri	Frekans	Cevapların Yüzdesi	Katılımcıların Yüzdesi
Bu konuda ne yapabileceğimi bilmiyorum.	13	25,5%	31,0%
Yeterli zamanım yok.	12	23,5%	28,6%
Çocuğumun zamanı yok.	9	17,6%	21,4%
Çocukla iletişim konusunda yeterli değilim.	9	17,6%	21,4%
Bu çalışmaların önemli olduğunu düşünmüyorum.	1	2,0%	2,4%
Diğer	7	13,7%	16,7%
Toplam	51	100,0%	121,4%

Ebeveynlerin, çocuklarının Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı geliştirmeleri konusunda evde destekleyici çalışmalar yapmama nedeni olarak seçtiği ifadelerin %41,1'inin zaman yetersizliği, %25,5'inin konuyla ilgili bilgi/beceri eksikliği, %17,6'sının ise çocukla iletişim konusunda yetersizlik, olduğu görülmektedir.

Bu konuda (Z.K, 40, Ortaokul, Ev Hanımı, Orta), "Onlar istemiyorlar ben de biraz daha fazla çıksam 'Of anne! Hem ders hem bu.' diyorlar istemiyorlar. Yani istemedikleri için ben de çok fazla ısrar edemiyorum." diyerek çocukların okul derslerinin yoğunluğundan dolayı evde Kur'an-ı Kerim okumalarına destek olamadığını ifade etmiştir.

Sonuç olarak; ebeveynler çocukların Kur'an-ı Kerim öğrenmesini gerekli görmekte, Kur'an-ı Kerim'i geliştirme konusunda kendileri çocuklara destek olabildikleri gibi çeşitli kurumlardan da yardım alabilmektedirler. Çocuklarına destek olmak isteyenler, ağırlıklı olarak çocuklarının ve kendilerinin yoğunluğu sebebiyle bu konuda zorlandıklarını ifade etmektedirler. Çocuklarına destek olmadıklarını söyleyenlerin bir kısmı, bilgi yetersizlikleri olduğu için bilerek uzak durduklarını beyan ederken diğer bir kısmı ise çocuklarının ve kendilerinin yeterli zamanı olmadığını söylemektedirler.

Bu araştırmadan elde edilen verilerden yola çıkarak ailelerin çocuklarının dinî eğitimi için öncelik sıralaması yapmak durumunda olduğu söylenebilir. Kur'an-ı Kerim okunması ve okutulması ibadet olan bir kitaptır. Öncelikle ailelerin konuya bu açıdan bakmaları sağlandığı, kendilerindeki eksikliği düzeltmeleri yönünde yöreklendirildiği ve ardından

çocuklarıyla ne tür etkinlikler yaparak Kur'an-ı Kerim okumaya teşvik edebilecekleri üzerine görüşüldüğü takdirde , aile içindeki destek oranının artacağı ümit edilmektedir. Bu anlamda birlikte Kur'an-ı Kerim okuma saatleri belirleme, okunan bölümlerden çocuğun ilgisini çekebilecek yerler hakkında bilgi verme, çocuklara yakın ve uzak hatim hedefleri koymak gibi etkinliklerle eğitim süreci ebeveyn ve çocuk için keyifli hâle getirilebilir.

Tablo 26.

Katılımcıların çocuklarının inanç esaslarını bilmesi ve imanla ilgili sorularına cevap bulması konusunda destekleyici çalışma yapma durumları

Cevaplar	Frekans	Geçerli Yüzde
Evet	272	88,6
Hayır	35	11,4
Toplam	307	100,0

Ebeveynlerin büyük bölümü (%88,6) çocuklarının inanç esaslarını bilmesi ve imanla ilgili sorularına cevap bulması konusunda destekleyici çalışma yaptığını ifade etmiştir.

Çocuklarının inanç esaslarını bilmesi ve imanla ilgili sorularına cevap bulması konusunda destekleyici çalışma yapma durumları, katılımcıların yalnızca çocuk sayılarına göre anlamlı farklılık ($\chi^2 = 9,361$, $p < .05$) göstermektedir. Daha fazla çocuk sahibi olanlar imanla ilgili konularda daha fazla destekleyici çalışma yaptıklarını ifade etmektedir.

On beş, on üç ve iki yaşlarında üç çocuk sahibi olan (A.Ö, 38, Lise, Eğitimci, İleri), “Çocuklarınızın inançla ilgili bilgilerini geliştirmek için neler yaptınız?” sorusuna büyük olan çocuklarını kastederek “ Onu çok küçükken yaptım açıkçası. ‘Şu an yapıyor musun?’ deseniz çok da yaptığımı söyleyemem. En basit, çok farklı bir ağaç gördünüz. Yani o ağacın şeklinden tutuyoruz hemen ‘Allah ne güzel yaratmış.’ çocuğa en basit söylenecek şey bu. İşte yolda gidiyorsunuz arabaları değil de camileri saydırıyorsunuz” diyerek Allah inancını günlük yaşantının içerisinde vermeye çalıştığını ifade etmiştir.

Mülakat katılımcılarının özellikle küçük yaşlardaki çocuklara soyut konularda açıklama yapmakta zorlandıkları tespit edilmiştir.

Tablo 27.

Çocuklarının inanç esaslarını bilmesi ve imanla ilgili sorularına cevap bulması konusunda destekleyici çalışma yapan katılımcıların zorlanma düzeyleri

Cevaplar	Frekans	Geçerli Yüzde
1= Zorlanmıyorum	94	37,6
2	61	24,4
3	53	21,2
4	26	10,4
5= Çok zorlanıyorum	16	6,4
Toplam	250	100,0

Ankete katılan bireylerin çoğunluğu (%62), çocuklarının inanç esaslarını bilmesi ve imanla ilgili sorularına cevap bulması konusunda evde destekleyici çalışma yaparken zorlanmadığını veya az zorlandığını, kalan %38'lik kısmı ise orta veya ileri düzeyde zorlandığını ifade etmektedir.

Katılımcıların çocuklarının inanç esaslarını bilmesi ve imanla ilgili sorularına cevap bulması konusunda destekleyici çalışma yaparken zorlanma düzeyleri; cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, meslek grubu, çalışma durumu, aylık hane geliri, medeni durum, evlilik süresi, çocuk sayısı, hane yapısı ve din eğitimi düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 28.

Çocuklarının inanç esaslarını bilmesi ve imanla ilgili sorularına cevap bulması konusunda destekleyici çalışma yapan katılımcıların zorlanma nedenleri

Zorlanma Nedenleri	Frekans	Cevapların Yüzdesi	Katılımcıların Yüzdesi
Bu konuda yeterli bilgiye sahip değilim.	33	21,2%	27,7%
Yeterli zamanım yok.	26	16,7%	21,8%
Çocuğumun zamanı yok.	24	15,4%	20,2%
Çocukla iletişim konusunda yeterli değilim.	34	21,8%	28,6%
Bilmiyorum.	11	7,1%	9,2%
Diğer	28	17,9%	23,5%
Toplam	156	100,0%	131,1%

Çocuklarının inanç esaslarını bilmesi ve imanla ilgili sorularına cevap bulması konusunda destekleyici çalışmalar yapmakta zorlandığını düşünen bireylerin zorlanmanın nedeni

olarak seçtiği ifadelerin %32,1'inin zaman yetersizliği, %21,2'sinin konuyla ilgili bilgi eksikliği, %21,8'inin ise çocukla iletişim konusunda yetersizlik olduğu görülmektedir.

Katılımcılarımızdan biri (D.K, 35, Lise, Ev Hanımı, Orta), "Allah'la ilgili çok soru oldu özellikle 5-6 yaşlarında. 'Allah nerede?, O bizi görüyor mu?' gibi. Benim eğitimim olmadığından çocuğa cevap vermekte baya zorlandığım sorular oldu." diyerek inanç esaslarıyla ilgili bilgi yetersizliğini ifade etmiştir. Bir başka katılımcı da özellikle iman konusunda çocuğun kendisine sorduğu sorulara cevap veremediğini, okuldan bu konuda destek almaya çalıştığını ancak onların da imanî konulara verecek cevap bulamadıklarını ifade ettiklerini söylemiştir.

Üç ve altı yaşlarında iki çocuğu olan başka bir katılımcı da (D.S, 1979, Ev Hanımı,), "Soyut kavramları anlatma konusunda zorlanıyorum: Allah, ölüm. Yaş itibarıyla biraz bunu kavrayabilecek yaşta değil. Kavramaya çalışıyor ama bu soyut, elle tutamayacağı, onun daha somut dönemi yaş itibarıyla. Soyut şeylerde zorlanıyorum, onu itiraf edeyim. Çoğu zaman pası babaya atıyorum. Baban gelince anlatsın diyorum. Çünkü çoğunlukla o anda donakalabiliyorum. Baba biraz daha pratik cevaplar verebiliyor. Biraz da babanın verdiği cevaplar daha tatminkâr olabiliyor çocuklar için. İkinci kez eşelemiyorlar soruları." diyerek bildiği konularda bile çocuklarına uygun cevaplar veremediğinden bahsetmektedir.

İşitme engeli olan bir kız babası ve annesi iki katılımcı bu özellikte insanlar için dinî formasyonu olan eğitimci bulmakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Kızlarının henüz soyut meselelere dair soru sormadığını ancak sorarsa nasıl açıklamaları gerektiğini bilmediklerini, söylemişlerdir. Aynı şekilde küçük yaşlarda çocukları olan ebeveynler soyut konuları açıklamakta zorlandıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 29.

Çocuklarının inanç esaslarını bilmesi ve imanla ilgili sorularına cevap bulması konusunda destekleyici çalışma yapmayan katılımcıların gerekçeleri

Yapmama Gerekçeleri	Frekans	Cevapların Yüzdesi	Katılımcıların Yüzdesi
Bu konuda ne yapabileceğimi bilmiyorum.	18	41,9%	52,9%
Yeterli zamanım yok.	5	11,6%	14,7%
Çocuğumun zamanı yok.	3	7,0%	8,8%
Çocukla iletişim konusunda yeterli değilim.	9	20,9%	26,5%
Bu çalışmaların önemli olduğunu düşünmüyorum.	1	2,3%	2,9%
Diğer	7	16,3%	20,6%
Toplam	43	100,0%	126,5%

Ebeveynlerin çocuklarının inanç esaslarını bilmesi ve imanla ilgili sorularına cevap bulması konusunda destekleyici çalışmalar yapmama nedeni olarak seçtiği ifadelerin; %18,6'sının zaman yetersizliği, %41,9'unun konuyla ilgili bilgi/beceri eksikliği, %20,9'unun ise çocukla iletişim konusunda yetersizlik olduğu görülmektedir.

İnanç ve iman konusu ile ilgili yaşanan en temel sorunun bilgi ve bilgiyi aktarma eksikliği olduğu söylenebilir. Katılımcılar kendileri iman eden bireyler olmalarına rağmen iman ile ilgili bilgi ve duyguyu çocuklarına aktarırken kendilerini eksik hissetmektedirler. Bunun sebebi çocuklarının imani konular hakkındaki sorularına onları yanlış yönlendirecek cevaplar verme endişesi olabilir. İman ile ilgili konularda zorlanma nedenlerine “yeterli zamanım yok” diyenlerin oranı, dinî atmosfer oluşturmada zorlanma nedenlerine “yeterli zamanım yok” diyenlere nazaran düşüktür. Bu da konunun ehemmiyetinden kaynaklanıyor gibi görünmektedir.

İmani konular, çocuğa doğduğu andan itibaren tedricen öğretilen ve zamanla duyguya dönüşen kazanımlardır. Özellikle soyut düşünme döneminde olan çocukların güvenme ve bağlanma duygularından istifade edilerek iman inşa edilmeye ve “Allah sevgisi” verilmeye çalışılmalıdır. Yaş ilerledikçe çocuklar tarafından sorulan sorulara doğru, tutarlı, duygu ve bilgi seviyelerine uygun cevaplar verilmelidir. Allah, Esmâ'ül Hüsnâ üzerinden çocuklara tanıtılmalı ve O'nun rahmet sıfatlarına vurgu yapılmalıdır. Allah'ın varlığı, birliği, yaratıcılık özellikleri çocukların seviyesine uygun çeşitli etkinliklerle somutlaştırılmaya çalışılmalıdır.

Tablo 30.

Katılımcıların çocuklarının ibadetleri bilmesi ve uygulaması konusunda destekleyici çalışma yapma durumları

Cevaplar	Frekans	Geçerli Yüzde
Evet	275	91,4
Hayır	26	8,6
Toplam	301	100,0

Ebeveynlerin çok büyük bölümü (%91,4), çocuklarının inanç esaslarını bilmesi ve imanla ilgili sorularına cevap bulması konusunda evde destekleyici çalışma yaptığını ifade etmiştir.

Katılımcıların çocuklarının ibadetleri bilmesi ve uygulaması ve ibadatlara teşvik edilmesi konusunda destekleyici çalışma yapma durumları; cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, meslek

grubu, çalışma durumu, aylık hane geliri, medeni durum, evlilik süresi, çocuk sayısı, hane yapısı ve din eğitimi düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Bir katılımcı (Z.K, 40, Ortaokul, Ev Hanımı, Orta) "Namaza nasıl alıştırabiliriz çocukları? En büyük derdimiz." diyerek bu konuyu çok önemsediklerini ifade etmiş ve "Her vakitte 'Hadi oğlum, hadi oğlum kıl' demeye çalışıyoruz.. Babası bazen 'Hadi beraber cemaatle namaz kılacağız.' diyor cemaatle kıldırıyor." diyerek evdeki bazı uygulamalarından bahsetmiştir. Ancak yine aynı katılımcı çocuklarının uykusuz kalmasından endişe ettiği için sabah namazına kaldırmadığını da ifade etmiştir.

Çocuklarına namaz alışkanlığı kazandırmak için çalışmalar yaptığını ifade eden katılımcı (A.Ö, 38, Lise, Eğitimci, İleri), çocukları altı-yedi yaşlarına geldiğindeki uygulamasını şu şekilde ifade etmiştir: " Birlikte ufak ufak bir namaz alışkanlığını geliştirmeye çalıştık çocuklarda, yani bir vakit olarak hep başlamaya çalıştık, bu dördüncü sınıfa kadar iki üç vakit olarak çıktı." Sonrasında geriye dönük kendisini sorguladığında " 'Ondan sonrasında şu an hedeflediğiniz yerde misiniz?' diye sorsanız hayır değilim. Çünkü onun takibini herhalde tamamen iyi yapamadım" diyerek, bugün on beş ve on üç yaşında olan çocuklarını düşünerek, yeterince başarılı olamadığını ifade etmiştir.

Tablo 31.

Çocuklarının ibadetleri bilmesi ve uygulaması konusunda destekleyici çalışma yapan katılımcıların zorlanma düzeyleri

Cevaplar	Frekans	Geçerli Yüzde
1= Zorlanmıyorum	90	36,1
2	50	20,1
3	55	22,1
4	33	13,3
5=Çok zorlanıyorum	21	8,4
Toplam	249	100,0

Ankete katılan bireylerin yarısından biraz fazlası (%56,2) çocuklarının ibadetleri bilmesi, uygulaması ve ibadetlere teşvik edilmesi konusunda evde destekleyici çalışma yaparken zorlanmadığını veya az zorlandığını, kalan %43,8'lik kısmı ise orta veya ileri düzeyde zorlandığını ifade etmektedir. Katılımcıların çocuklarının ibadetleri bilmesi ve uygulaması ve ibadetlere teşvik edilmesi konusunda destekleyici çalışma yaparken zorlanma düzeyleri;

cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, meslek grubu, çalışma durumu, aylık hane geliri, medeni durum, evlilik süresi, çocuk sayısı, hane yapısı ve din eğitimi düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Mülakat katılımcıları genel olarak, çocukların ibadetleri bilmesi ve uygulaması denildiğinde namazı anlamışlar ve soruya namaz üzerinden cevap vermişlerdir. Katılımcıların tamamının isteği, çocuklarının düzenli olarak namaz kılmasıdır ancak ifadelerinden katılımcıların bu ibadetin uygulanmasında sorunlar yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Bir katılımcı namaz konusunda çocukları ile sorun yaşadığını söyledikten sonra akşamları cemaatle namaz kılındığı takdirde çocukların severek namaza katıldıklarını ifade etmiştir. Bu cümleden anlaşılmaktadır ki evde oluşturulan dinî atmosfer çocuklarda olumlu etki bırakmakta ve ibadete devam noktasında çocukları desteklemektedir.

Tablo 32.

Çocuklarının ibadetleri bilmesi ve uygulaması konusunda destekleyici çalışma yapan katılımcıların zorlanma nedenleri

Zorlanma Nedenleri	Frekans	Cevapların Yüzdesi	Katılımcıların Yüzdesi
Bu konuda yeterli bilgiye sahip değilim.	23	16,2%	20,2%
Yeterli zamanım yok.	18	12,7%	15,8%
Çocuğumun zamanı yok.	20	14,1%	17,5%
Çocukla iletişim konusunda yeterli değilim.	39	27,5%	34,2%
Bilmiyorum.	11	7,7%	9,6%
Diğer	31	21,8%	27,2%
Toplam	142	100,0%	124,6%

Çocuklarının ibadetleri bilmesi, uygulaması ve ibadetlere teşvik edilmesi konusunda destekleyici çalışmalar yapmakta zorlandığını düşünen bireylerin zorlanmalarının nedeni olarak seçtikleri ifadelerin %26,8'inin zaman yetersizliği, %16,2'sinin konuyla ilgili bilgi eksikliği ve kalan %27,5'inin ise çocukla iletişim konusunda yetersizlik olduğu görülmektedir.

Tablo 33.

Çocuklarının ibadetleri bilmesi ve uygulaması konusunda destekleyici çalışma yapmayan katılımcıların gerekçeleri

Yapmama Gerekçeleri	Frekans	Cevapların Yüzdesi	Katılımcıların Yüzdesi
Bu konuda ne yapabileceğimi bilmiyorum.	11	32,4%	39,3%
Yeterli zamanım yok.	7	20,6%	25,0%
Çocuğumun zamanı yok.	2	5,9%	7,1%
Çocukla iletişim konusunda yeterli değilim.	5	14,7%	17,9%
Bu çalışmaların önemli olduğunu düşünmüyorum.	1	2,9%	3,6%
Diğer	8	23,5%	28,6%
Toplam	34	100,0%	121,4%

Ebeveynlerin çocuklarının ibadetleri bilmesi, uygulaması ve ibadetlere teşvik edilmesi konusunda destekleyici çalışmalar yapmama nedeni olarak seçtiği ifadelerin %26,5'inin zaman yetersizliği, %32,4'ünün konuyla ilgili bilgi/beceri eksikliği, %14,7'sinin ise çocukla iletişim konusunda yetersizlik olduğu görülmektedir.

Tablo 34.

Katılımcıların çocuklarının ahlaklı bir kişilik geliştirmesi konusunda destekleyici çalışma yapma durumları

Cevaplar	Frekans	Geçerli Yüzde
Evet	294	93,3
Hayır	21	6,7
Toplam	315	100,0

Ebeveynlerin çok büyük bölümü (%93,3) çocuklarının ahlaklı bir kişilik geliştirmesi konusunda evde destekleyici çalışma yaptığını ifade etmiştir.

Çocuklarının ahlaklı bir kişilik geliştirmesi konusunda destekleyici çalışma yapma durumları, yalnızca katılımcıların cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık ($\chi^2 = 4,133$, $p < .05$) göstermektedir. Çocuklarının ahlaklı bir kişilik geliştirmesi amacıyla destekleyici çalışmalar yapan kadın katılımcıların oranı erkeklerden daha fazladır.

Tablo 35.

Çocuklarının ahlaklı bir kişilik geliştirmesi konusunda destekleyici çalışma yapan katılımcıların zorlanma düzeyleri

Cevaplar	Frekans	Geçerli Yüzde
1= Zorlanmıyorum	115	43,1
2	62	23,2
3	42	15,7
4	29	10,9
5= Çok zorlanıyorum	19	7,1
Toplam	267	100,0

Ankete katılan bireylerin çoğunluğu (%66,3) çocuklarının ahlaklı bir kişilik geliştirmesi konusunda destekleyici çalışma yaparken zorlanmadığını veya az zorlandığını, kalan %33,7'lik kısmı ise orta veya ileri düzeyde zorlandığını ifade etmektedir.

Katılımcıların çocuklarının ahlaklı bir kişilik geliştirmesi konusunda destekleyici çalışma yaparken zorlanma düzeyleri; cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, meslek grubu, çalışma durumu, aylık hane geliri, medeni durum, evlilik süresi, çocuk sayısı, hane yapısı ve din eğitimi düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 36.

Çocuklarının ahlaklı bir kişilik geliştirmesi konusunda destekleyici çalışma yapan katılımcıların zorlanma nedenleri

Zorlanma Nedenleri	Frekans	Cevapların Yüzdesi	Katılımcıların Yüzdesi
Bu konuda yeterli bilgiye sahip değilim.	30	20,0%	25,4%
Yeterli zamanım yok.	15	10,0%	12,7%
Çocuğumun zamanı yok.	16	10,7%	13,6%
Çocukla iletişim konusunda yeterli değilim.	49	32,7%	41,5%
Bilmiyorum.	13	8,7%	11,0%
Diğer	27	18,0%	22,9%
Toplam	150	100,0%	127,1%

Çocuklarının ahlaklı bir kişilik geliştirmesi konusunda destekleyici çalışmalar yapmakta zorlandığını düşünen bireylerin zorlanmalarının nedeni olarak seçtikleri ifadelerin %20,7'sinin zaman yetersizliği, %20'sinin konuyla ilgili bilgi eksikliği, %32,7'sinin ise çocukla iletişim konusunda yetersizlik olduğu görülmektedir.

Tablo 37.

Çocuklarının ahlaklı bir kişilik geliştirmesi konusunda destekleyici çalışma yapmayan katılımcıların gerekçeleri

Yapmama Gerekçeleri	Frekans	Cevapların Yüzdesi	Katılımcıların Yüzdesi
Bu konuda ne yapabileceğimi bilmiyorum.	7	35,0%	41,2%
Yeterli zamanım yok.	3	15,0%	17,6%
Çocuğumun zamanı yok.	2	10,0%	11,8%
Çocukla iletişim konusunda yeterli değilim.	5	25,0%	29,4%
Bu çalışmaların önemli olduğunu düşünmüyorum.	1	5,0%	5,9%
Diğer	2	10,0%	11,8%
Toplam	20	100,0%	117,6%

Ebeveynlerin çocuklarının ahlaklı bir kişilik geliştirmesi konusunda destekleyici çalışmalar yapmama nedeni olarak seçtiği ifadelerin %25'inin zaman yetersizliği, %35'inin konuyla ilgili bilgi/beceri eksikliği, %25'inin ise çocukla iletişim konusunda yetersizlik olduğu görülmektedir.

Bir katılımcı, çocuğunun ahlaklı bir kişilik geliştirmesi için özel bir çalışmaya yapmadığını ancak her alanda çocuğuna örnek olmaya çalıştığını ifade etmiştir. Çocukların örnek alarak ahlaklı birer insan olacaklarını düşündüğünü ifade etmiştir.

Çocuklar olumlu ve olumsuz ahlaki özellikleri öncelikle aileden edinirler. Dolayısıyla aile çocuğun hayatında önemli bir yere sahiptir. Ahlaklı bir kişilik geliştirmek için çocuğun yaşamının ilk yıllarından itibaren taklit edebileceği doğru örneklerle ihtiyacı vardır. Ebeveynler çocuklarında ahlaki kişilik geliştirmek istiyorlarsa öncelikle onlara iyi örnek olmaları gerekmektedir. Çünkü ahlak eğitimi taklit yolu ile tecrübe edilmeye başlayıp zamanla içselleşen bir eğitimidir. Ebeveynlerin ahlaklı bireyleri önemseydiği ancak bazılarının bu konuda neler yapabileceğini bilmediği gözlemlenmektedir. Ebeveynlerin bu ihtiyaçlarını karşılamak için düzenlenecek eğitim programlarında etkinlik önerilerinde bulunulabilir.

Tablo 38.

Katılımcıların çocuklarının dinî gelişimlerinin farklı boyutlarına verdikleri önem ve bu başlıklarda destekleyici çalışma yapma durumları

Dinî Gelişim Konuları	Önemli Görme Oranı % *	Destekleyici Çalışma Yapma Durumu %	Yaparken Zorlanma Düzeyi **
Evde dinî-manevi ortam oluşturma		71,1	2,49
Yüzünden Kur'an-ı Kerim okuma	89,6	82	2,44
İnanç esaslarını bilmesi ve iman etme	92,6	88,6	2,24
İbadet esaslarını bilmesi ve amel etme	92,9	91,4	2,38
Ahlaki kurallara uygun davranma	94,5	93,3	2,16

* 1 (önemli değil), 5 (çok önemli) şeklindeki ölçekte 4 ve 5 seçeneklerini işaretleyenlerin oranlarıdır.

** Beşli likert ölçeğe göre verilen cevapların aritmetik ortalaması.

Katılımcıların çocuklarının dinî gelişimlerinin farklı boyutlarına verdikleri öneme paralel olarak bu başlıklarda destekleyici çalışmalar yaptıkları da görülmüştür. Ancak Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı geliştirmeleri konusunda destekleyici çalışma yapma oranı verilen öneme göre bir miktar sınırlı kalmıştır. Bu sonuç yüzünden Kur'an-ı Kerim okuma eğitiminin büyük ölçüde kurumsallaşmasından ve ebeveynlerin bu konuda zorlanmasından ileri geliyor görünmektedir.

Tablo 39.

Din eğitiminde öncelikli olarak sorumlu görülen aktörler

Din Eğitimi Aktörleri	Frekans*	Katılımcıların Yüzdesi	Sıra Ort**
Anne, baba ve kardeşler	297	95,8	1,28
Aile büyükleri	239	84,2	2,45
Okullar	165	57,7	3,26
Kur'an kursları ve camiler	140	49,8	3,51
Komşu, akraba çevresinden abi/ablalar	124	44,6	4,03
Cemaatler ve sivil toplum kuruluşları	67	24,5	4,62

* Aktörleri ilk üç sıradan birine yerleştiren katılımcıların sayıları üzerinden hesaplanmıştır.

** Her bir aktör için verilen 1 ile 6 arasındaki sıra değerlerinin ortalamasıdır.

Tablo 38'deki hesaplamalara göre ebeveynler, çocuklara din eğitiminin verilmesinde sırasıyla anne, baba ve kardeşler, aile büyükleri ve akrabalar, okullar, Kur'an kursları ve camiler, komşu, akraba çevresinden abi/ablalar ile cemaatler ve sivil toplum kuruluşlarının sorumlu olduğunu düşünmektedir.

Bir katılımcı (H.K, 47, Lisansüstü, Tiyatrocu, Orta), mevcut düzende yaygın ve örgün din eğitimi veren kurumlara çocuklarını göndermekten çekindiğini söylemiş, "Zorla o baskıyla dayakla olan şeylerden özellikle uzak durmaya çalışıyorum. Çocuklar daha özgür bir ortamda kendi ifadeleri kendi iradeleri ile istediklerini seçebiliyorlar. Ben bunun böyle olması gerektiğini düşünüyorum ve bu şekilde hareket ediyorum." diyerek din eğitimi vermede ağırlıklı rolün anne ve babalarda olduğunu vurgulamıştır.

Din eğitimi veren kurumların, özellikle de Yatılı Kur'an kurslarının, rolünün büyük olduğunu düşünen (A.A, 49, Lise, Satış Direktörü, Orta), çocuklarını yatılı kursa vermek istediğini ancak kursun yoğunluğu sebebiyle çocukların alınmadığını ifade ettikten sonra, kızların yeterince dinî bilgi edinememiş olmasını ve henüz örtünmemiş olmalarını bu olaya bağlamakta ve kurs yetkililerini bundan sorumlu tutmaktadır.

Bu anlamda, sadece anne baba üzerinden din eğitimi verilmeli diyen katılımcılar olduğu gibi bu sorumluluk paylaşılmalı diyen katılımcılarımız da mevcuttur. Ebeveyn dışında birinden ya da bir kurumdan destek almaya karar verildiğinde, bu karar sorumluluktan kurtulmak için değil de evde verilen eğitime destek mahiyetinde olmalıdır.

Tablo 40.

Katılımcıların ailelerinde din eğitiminin ana sorumlusu

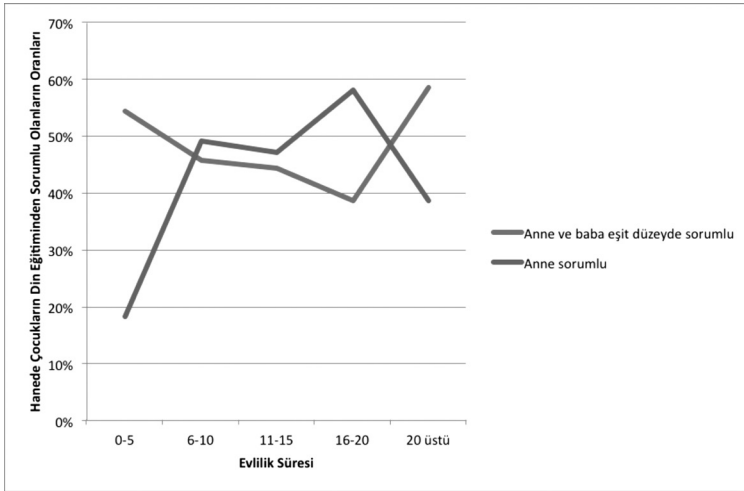
Din Eğitimi Sorumlusu	Frekans	Geçerli Yüzde
Anne	135	46,4
Baba	13	4,5
Anne ve baba eşit düzeyde	136	46,7
Kardeşler	1	,3
Aile büyükleri/akrabalar	6	2,1
Toplam	291	100,0

Çocukların eğitim süreçlerinde toplumumuzda annelerin ana sorumlu olduğuna dair çeşitli gözlemler mevcuttur. Bu çalışmada da ebeveynlere, "ailelerinde fiilen din eğitiminin ana sorumlusunun kim olduğu" sorusu yöneltildiğinde ailelerin %46,7'sinde anne ve

babanın eşit düzeyde sorumlu olduğu, %46,4'ünde annenin ana sorumlu olduğu, %4,5'inde ise babanın ana sorumlu olduğu cevabı alınmıştır.

Benzer nitelikte öğrenciler üzerinden yapılan bir başka araştırmada, "dinî bilgilerini birinci sırada kimlerden öğrendikleri" sorulduğunda, öğrencilerin % 51,9'u annelerinden, % 13,3'ü babalarından öğrendiğini ifade etmiştir. (Özkan, 2011, s.85.)-Mülakat katılımcılarının ifadelerinde de din eğitiminin ana sorumlusu anneler olurken, annelerin bunda başarıları olmalarını belirleyen en önemli etkenin de babalar olduğu görülmüştür.

Katılımcıların ailelerinde din eğitiminin ana sorumlusunun kim olduğuna dair verilen cevaplar, katılımcıların yaş ($x^2 = 18,472$, $p < .05$) meslek grubu ($x^2 = 25,357$, $p < .05$) ve evlilik sürelerine ($x^2 = 41,665$, $p < .05$) göre anlamlı farklılık göstermektedir. Ev hanımı ve emekliler meslek grubunda yer alan katılımcılarda annenin sorumlu olma oranı doğal olarak daha yüksektir. Orta veya alt düzey vasıf gerektiren işlerde çalışanlarla esnaf ve sanatkârlar grubunda yer alanlar ve eğitim ve din hizmetleri grubunda yer alan anket katılımcılarının hanelerinde ise anne ve babanın eşit düzeyde sorumlu olma oranı diğer gruplardakilerden daha yüksektir. Paralel değişkenler olan yaş ve evlilik süresine göre sorumluluğun nasıl dağıldığı Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1. Evlilik süresi ve hanede çocukların din eğitiminden ana sorumlu olanlar

Şekil 1'de görüldüğü üzere evliliğin ilk yıllarındaki katılımcıların büyük bölümü hanelerinde çocukların din eğitiminden anne ve babanın eşit düzeyde sorumlu olduğunu ifade

ederken, daha uzun süre evli olanlar annenin ana sorumlu olduğunu belirtmektedir. 20 yıl ve üzerinde evli katılımcıların hanelerinde ise babaların daha fazla sorumluluk aldığı görülmektedir.

Tablodan evliliğin ilk yıllarında anne babanın çocukların din eğitimi sorumluluğunu eşit olarak paylaştığı görülmektedir. Ancak o yıllarda henüz ciddi anlamda eğitim almaya başlamış çocuk bulunmamaktadır. Çocukların yaşlarının evlilik yılı ile orantılı olarak arttığı düşünülürse ilkökula başlayınca kadar çocukla yakından ilgilendiği için, bilgi ve duygu transferi anne üzerinden yapılmaya başlanmaktadır. Annenin bu sorumluluğu aldığını gören babalardan bir kısmı rahatlamakta ve anne-baba üzerinden yürüyor diyenlerin oranı azalmaktadır. Ve bu azalma çocukların lise dönemine kadar yavaş da olsa devam etmektedir. İlkokul dönemi, her iki cevap için de az bir düşüş ibresi ile orantı mevcuttur. Evliliğin o yıllarına denk gelen süreçte çocukların genel olarak ilkökula gidiyor olması, ilkökul çağındaki çocuğun dinî yükümlülüklerinin olmaması, okuldan verilen yoğun ödevler ve çocuk sayısının artması, o dönemi yaşayan aileler için dinî eğitimin ikinci planda görülmesine sebep olabilmektedir. Çocuklar ortaokul ve lise döneminde annenin merhametli ve anlayışlı yapısına teslim edilmekte bu dönemde anne-baba işbirliği en düşük seviyeye ulaşmaktadır. Ancak bu düşüşün ardından ilerleyen yıllarda düzenli artış gözlenmektedir. Bu durumda ya yaşı ilerleyen genç, baba ile özdeşim kurma sürecine girmekte ve anne-baba işbirliği tekrar gündeme gelmekte ya da gençle yaşanan sorunlar ve çözümler sadece annenin çözebileceği nitelikten çıkmakta ve baba, anne tarafından tekrar işbirliğine çağırılmaktadır. Bir başka olasılıkta, evlilikleri belli bir düzene oturmuş olan ebeveynler, çocuklarının eğitiminde daha rahat işbirliği yapabilmektedirler.

Tablo 41.

Çocukların din eğitiminde etkili olan aktörler

Cevaplar	Frekans	Yüzde	Sıra Ortalaması
Anne, baba ve kardeşler	282	87,0	1,20
Aile büyükleri	174	53,7	2,03
Kur'an kursları ve camiler	174	53,7	2,10
Okullar	158	48,8	2,34
Cemaatler ve sivil toplum kuruluşları	95	29,3	2,37
Komşu, akraba çevresinden abi/ablalar	91	28,1	2,70

Çocuğun din eğitimi sürecinin tamamı düşünüldüğünde, “geçmişten beri çeşitli aktörlerin hangi sırayla (yalnızca 3 aktörün 1’den 3’e kadar sıralanması istenmiştir) etkili olduğu” sorulduğunda da hane içindeki bireyler olan anne, baba ve kardeşlerin ilk sırada yer aldığı görülmüştür. Onları sırasıyla aile büyükleri, Kur’an kursları ve camiler, okullar, cemaatler ve sivil toplum kuruluşları ile komşu, akraba çevresinden abi/ablalar takip etmiştir.

Mülakat katılımcıları öncelikle anne-babanın çocuğun din eğitiminden sorumlu olduğunu söylemelerine rağmen, çocuklarının din eğitimi ile ilgili eksik kalan hususları ya kursların eksikliğine ya da hocaların ilgisizliğine bağlamışlardır. Katılımcılardan biri (A.A, 49, Lise, Satış Direktörü, Orta), yakın çevrenin anne babadan daha etkili olduğunu “Siz çocuğunuza kendiniz empoze etmeye çalıştığınız zaman zor oluyor ama bir başkası desteklediği zaman daha kolay oluyor.” cümleleriyle ifade etmiş ve kızının din eğitimini komşu ablasından öğrendiğini belirtmiştir. Eğitimde anne- babanın aynı dili konuşmasının, aynı hassasiyetleri gözetmesinin çocuğun eğitimi için önemli olduğunu ifade eden katılımcılar, bu birliktelik sağlanamadığı zamanlar ev dışından destek almanın gerekliliğini vurgulamışlardır.

Anket katılımcılarının Kur’an kursları ve camileri, çocuğun eğitiminde üçüncü önemli aktör olarak kabul etmeleri önemli bir veridir. Zira çocukların ağırlıklı olarak katıldıkları yaz Kur’an kurslarında zaman, mekân ve imkânlar noktasında problemler yaşanmasına rağmen aileler açısından buralar, bilgiye erişilen ortamlar olarak kabul edilmektedir (Koç, 2011, s. 47). Ailelerin bu konudaki düşüncesi, çocukların Kur’an kursu öğreticisi ve cami hocalarından memnun olmasına bağlanabilir. (Başkurt, 2007) Ayrıca okulların kurslardan sonraki aktör olarak kabul edilmesi de okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde dinî eğitim verilmeyip, din hakkında bilgi veriliyor olmasına bağlanabilir. Bu alanda yapılan başka bir çalışma da bu bilgiyi destekler niteliktedir. Ebeveynlere “çocuklarının din eğitimi ni karşılamaya yönelik yaptıkları faaliyetler” sorulduğunda, “Dinî eğitim veren kurumlara gönderiyorum.” diyenler, din eğitimi alanların %33,3’ünü, din eğitimi almayanların %20’sini oluştururken “Okullardan bilgi edinmesini istiyorum.” diyenler ise sadece din eğitimi almayanların %10’unu kapsamaktadır (Karışman, 2010, s. 100). Ancak yeni eğitim sisteminin sunduğu seçmeli dersler mülakat katılımcılarının okullardaki din eğitiminden beklentilerinin yükseldiği göstermektedir.

Tablo 42.*Ebeveynlerin çocuklarının din eğitimi desteklemeleri konusunda bir eğitime katılma durumu*

Cevaplar	Frekans	Geçerli Yüzde
Evet	99	32,1
Hayır	209	67,9
Toplam	308	100,0

Çocuklarının din eğitimi nasıl destekleyebilecekleri konusunda bir eğitime katılmış olduğunu ifade eden katılımcıların oranı %32,1'dir. Bu durumun öncelikle konuyla ilgili eğitimlerin yeterli miktarda mevcut olmamasından kaynaklandığı söylenebilir.

Çocuklarının din eğitimi desteklemeleri konusunda bir eğitime katılma durumu, ebeveynlerin yaş ($x^2 = 7,312$, $p < .05$), eğitim düzeyi ($x^2 = 11,496$, $p < .05$), evlilik süresi ($x^2 = 12,079$, $p < .05$) ve çocuk sayılarına ($x^2 = 8,728$, $p < .05$) göre anlamlı farklılık göstermektedir. 30 yaş üzerindeki, lise ve altındaki eğitim düzeyinde yer alanlar, 10 yıl üzeri evli olanlar ile iki ve üzerinde çocuk sahibi olanlardan konuyla ilgili eğitimlere katılmış olanların oranları daha yüksektir.

Mülakat katılımcılarının çoğu bu türden sistemli bir eğitime katılmadığını ancak farklı zaman ve mekânlarda, farklı kurumlar tarafından yapılmış çocuk eğitimine dair seminerlere katıldıklarını ifade etmişlerdir. Ancak sistemsiz ve birbirinden ayrı olan bu çalışmaların kendilerine yeterince yol göstermediğini ifade etmişlerdir.

Tablo 43.*Ebeveynlerin çocuklarının din eğitimi desteklemeleri konusunda bir eğitime katılma isteği*

Cevaplar	Frekans	Geçerli Yüzde
1= İstemem	30	9,6
2	15	4,8
3	36	11,6
4	37	11,9
5= Çok İsterim	193	62,1
Toplam	311	100,0

Çocuklarının din eğitimi nasıl destekleyebilecekleri konusunda bir eğitime katılmak konusunda açık biçimde istekli olan ebeveynlerin oranı %74'dür. Bu sonuçlar konuyla ilgili geliştirilip uygulanacak eğitim programlarına önemli bir talebin olabileceğini göstermektedir.

Ebeveynlerin çocuklarının din eğitimi desteklemeleri konusunda bir eğitime katılma isteği, cinsiyet ($U = 4,623.5$, $p < .01$), yaş ($\chi^2 = 9,226$, $p < .05$), çalışma durumu ($U = 10,132$, $p < .01$) ve meslek grubu ($\chi^2 = 12,800$, $p < .05$) değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Kadınlarda, genç yaşlardaki ebeveynlerde ve çalışmayanlarda eğitime katılma isteği daha yüksektir. Meslek grupları içerisinde ev hanımları/emeklilerle eğitim ve din hizmetlerinde çalışanların eğitime katılma isteği diğer gruplardan daha yüksek olmuştur.

Mülakat katılımcıları da genel olarak, böyle bir çalışma olsa katılmak istediklerini ifade etmişlerdir. Ancak burada "Katılmak isterim ama işime yarayacaksa" ibaresi dikkat çekmektedir. Daha önce böyle bir çalışmaya katılan ve memnun kalan katılımcılar doğrudan katılmak isteyeceklerini ifade ederken hiç katılmamış olanlar ve iyi bir tecrübesi olmayanlar bu ifadeyi kullanmışlardır.

Mülakat katılımcılarından biri bu türden bir eğitime katılmak isteyeceğini söylemekle beraber, bu eğitimlerin sadece seminer tarzında olmaması gerektiğini ifade etmiştir. Geçmişte eşinin çocukların eğitimine dair katılmış olduğu bir kampı örnek gösteren katılımcı, verilecek eğitimin bilgi içermesinin yanı sıra ailelerin duygularına da hitap etmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır.

Tablo 44.

Ebeveyn destek eğitimlerinin verilmesinin uygun görüldüğü ortamlar

Eğitim Ortamları	Frekans	Katılımcıların Yüzdesi
Vakıf/dernek merkezleri	225	71,2
Okullar	216	68,4
Camiler/Kur'an kursları	183	57,9
Kültür merkezi vb. yerler	143	45,3
İnternet üzerinden	60	19,0
Diğer	8	2,5
Toplam	835	264,2

Anket katılımcılarına göre ebeveynlerin çocuklarının din eğitimi sürecini desteklemeleri konulu eğitimlerin verilmesi için uygun görülen ortamlar sırasıyla; vakıf/dernek merkezleri (%71,2), okullar (%68,4), camiler/Kur'an kursları (%57,9), kültür merkezi vb. yerler (%45,3), ve internet (%19) olmuştur. Bu veriler ebeveynlerin eğitim alırken STK'lara ait merkezlerde

kendilerini daha rahat hissettiklerini göstermektedir. Bununla birlikte bu anketi cevaplayan bireylerin önemli bir kısmının bu tür kurumlardaki eğitime devam eden kişiler olması da sonucu etkilemiş gözükmektedir.

Ebeveyn destek eğitimlerinin verilmesinin uygun görüldüğü ortamlar, katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim, meslek grubu, çalışma durumu, aylık hane geliri ve din eğitimi düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Erkek ebeveynler, orta veya alt düzey vasıf gerektiren işlerde çalışanlarla esnaf ve sanatkârlar grubunda yer alanlar ve çalışanlar, cami ve Kur'an kurslarını daha fazla tercih etmektedir. Lise mezunları eğitim mekânı olarak okulları ortalama üzerinde uygun görürken, lisansüstü eğitim alanların okulları tercih etme oranları ortalama altında kalmıştır. Din eğitimi düzeyi arttıkça eğitim mekânı olarak vakıf/dernek merkezlerini uygun görme oranları da artmıştır. Lisans ve lisansüstü eğitim alanlarda, kültür merkezlerini tercih etme oranları ortalama üzerinde iken ilkokul mezunlarında bu oran ortalamanın altında kalmaktadır. Daha alt yaş gruplarındakilerin kültür merkezlerini uygun görme oranları daha ileri yaştakilerden yüksek olmuştur. İnterneti tercih edenlerin oranları; yaş grubu ilerledikçe düşmekte, aylık hane geliri arttıkça ise yükselmektedir. Eğitim ve din hizmetlerinde çalışanlarla yüksek vasıflı çalışanlar ve profesyonel meslek sahiplerinin interneti tercih etme oranları diğer meslek gruplarından belirgin biçimde yüksektir.

Mülakat katılımcıları doğrudan, özellikle olmasını istedikleri bir yer belirtmezken belediyelerin kültür merkezleri ve okulları sıklıkla dile getirmişlerdir. Mülakat katılımcıları bu soruya cevap verirken geçmiş tecrübelerini referans kabul etmişlerdir. Daha öncesinde Kur'an Kursu eğitimi alıp memnun kalanlar, "direk diyanetin böyle bir eğitim vermesi gerektiğini" ifade ederken STK'lara devam eden katılımcılar, "Kesinlikle STK'lar tarafından böyle bir eğitim verilmeli." demişlerdir. Çocuk eğitiminin, herkesin rahatlıkla ulaşabilmesini dikkate alarak okullar tarafından yapılması gerektiğini düşünen katılımcılar da mevcuttur.

Sonuç ve Değerlendirme

Eğitim söz konusu olduğunda, ailenin başlıca önemli özelliği, bireylerin şahsiyetinin geliştiği kurum olmasıdır. Gerek toplumsal gerekse dinî değerler kişiye ilk olarak aile tarafından verilebilmektedir. Bu nedenle ailenin bu özelliklerinin bilincinde olması büyük önem taşımaktadır. Çocukların dinî gelişiminde ebeveynin önemine dikkat çekmek ve bu noktada ebeveynlere yardımcı olmak amacıyla hazırlanan bu çalışmada, ailenin kendisinin yüklendiği/yüklenmesi gereken sorumlulukların çok bilincinde olmadığı, bilincinde olan ailelerinse ne yapabilecekleri konusunda çaresiz oldukları gözlenmiştir. Eğitimin en önemli basamağı olan öğrenciyi tanıma, sıkıntılı bir süreç olarak ebeveyn için çocuğunu tanıma şeklinde karşısına çıkmaktadır. Çalışma kapsamında ankete katılan ebeveynlerin % 59'u çocuklarının hangi yaş aralığında hangi bilgi ve becerilere sahip olabileceği konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünmektedir. Buna mukabil yüksek eğitilmiş gruplarda bu durum tam tersi şekilde gözlenebilmektedir. Yüksek eğitilmiş gruplar gelişimle ilgili konularda daha ayrıntılı bilgi edinme arzusuna sahip oldukları ya da gelişimle ilgili konuların karmaşıklığının farkında oldukları için kendilerini çocuğunu tanıma konusunda yetersiz hissetmektedirler. Ailelerin çocuklarını özellikle de gelişimsel özelliklerine dayalı olarak tanımları noktasında bir takım problemlerinin olduğu gözlenmiştir. Bu nedenle aile eğitimlerinde, "çocuğu tanıma" başlığı altında gelişimsel özelliklerin daha fazla yer tutabileceği ifade edilebilir.

Araştırma katılımcılarına göre toplumda aileler daha ileri yaşlardaki çocuklarla iletişimde daha çok zorlanmaktadır. Özellikle lise çağındaki çocuklarla iletişimin zorluğu konusunda bir ittifak söz konusudur. Lise çağına gelindiğinde gençler ailelerin etkisinden uzaklaşarak akran gruplarının dünyasına dâhil olmakta, kendine özgü bir kimlik geliştirme arayışına

girmektedirler. Bu dönemde çocuklarının din eğitimi almasını önemseyen ailelerin önemli bir bölümü çocuklarını imamhatip liselerine göndermektedirler. Bu dönemde ailelerin din eğitimi destekleme amacıyla çocuklarına olumlu bir çevre oluşturmaları ve ilgili kurumlara yönlendirmeleri daha bir önem kazanmaktadır. Ailede de daha önce oluşturulmuş olması gereken dinî-manevi ortamın ve ibadetlerin sürdürülmesi, gençlerin kimlik ve anlam arayışlarını destekleyecek metinlerin tavsiye edilmesi veya birlikte okunup değerlendirilmesi vb. çalışmalar dinî gelişimi olumlu yönde destekleyecektir.

Ergenlik dönemindeki gençlerle ebeveynler arasındaki dinî iletişim sorunlarının nedenlerinden biri de düzenli ibadet beklentisinin ve vurgusunun bu dönemde artırılmasıdır. Bu beklenti taraflar arasında bir gerilim oluşturmaktadır. Ebeveynlere yönelik yapılacak eğitimlerde ibadet alışkanlığının daha erken dönemlerde tedricen kazandırılmasına yönelik farkındalık geliştirilmesi elzemdir.

Ebeveynler; dini gelişimden söz edildiğinde ana başlıklar olan, yüzünden Kur'anı Kerim okumaya, Hz. Peygamber'in (S.A.V.) hayatını bilmeye, inanç, ibadet ve ahlak esaslarını bilip bunları uygulamaya büyük önem vermektedirler. Bununla birlikte ebeveynler tarafından en fazla önemli görülen başlık; çocuklarının ahlak kurallarına uygun davranmaları iken yüzünden Kur'an-ı Kerim okumak, ikinci sırada önemli görülmektedir. Bu maddelere yönelik çapraz analizler kadınların dinî gelişimin boyutlarına verdikleri önemin erkeklere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Dindarlıkla ilgili araştırmalarda da kadınların dindarlık düzeyleri genellikle erkeklerden yüksek olmaktadır. Anketlerde yer alan bu sonuçlara karşın mülakatlarda edinilen izlenim; ebeveynlerin çocuklarının Kur'an okuması ve namazlarını kılmasına ayrı bir önem verdikleri yönündedir. Genel beklentilerle uyumlu olarak eğitim düzeyi yükseldikçe ahlaki gelişime verilen önem de bir miktar artmaktadır. Bu bulgular farklı gruplara yönelik düzenlenecek eğitimlerde dikkate alınmalıdır.

Araştırmada katılımcıların çocuklarının dinî gelişimlerinin farklı boyutlarına verdikleri öneme paralel olarak bu başlıklarda destekleyici çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Ancak Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı geliştirmeleri konusunda destekleyici çalışma yapma oranı (%82), verilen önem göre (%89,6) bir miktar sınırlı kalmıştır. Bu sonucun yüzünden Kur'an-ı Kerim okuma eğitiminin büyük ölçüde kurumsallaşmasından ileri geldiği düşünülmektedir. Ebeveynlerin bu başlıklarda destekleyici çalışma yapma durumunun farklı özelliklerdeki gruplar arasındaki değişimi oldukça sınırlı kalmıştır. Farklı yaş, cinsiyet ve eğitim düzeylerindeki ebeveynlerin bu ana başlıklarda destekleyici çalışmalara yönelmiş olması sevindiricidir. Zaten araştırmada çocuklara din eğitiminin verilmesinde birincil sorumluluğun anne, baba ve kardeşlerde olması gerektiğine yönelik çok belirgin bir

kabulün olduğu görülmüştür. Beklentilerin aksine katılımcılar bu çalışmalarını yaparken çok fazla zorlanmadıklarını ifade etmektedirler. Her bir destek çalışması türü için zorlanma düzeylerinin 5 üzerinden 2,16 ile 2,49 arasında değiştiği, en çok zorlanılan konunun evde dinî ortam oluşturma olduğu görülmektedir.

Bu bulgular ebeveynlerin eğiticilik fonksiyonunu önemli ölçüde benimsediklerini ve eğitici çalışmalara yöneldiklerini göstermektedir. Şu halde ebeveynlerin becerilerini geliştirerek çocuklara yönelik yaptıkları faaliyetlerin kalitesini artırmak anlamlı ve oldukça değerli bir çaba olarak değerlendirilebilir.

Ebeveynlerin çocukların dinî gelişimini destekleme konusunda farklı türden çalışmalar yaptığı gözlenirken zorlanma nedenlerinin benzer olduğu görülmektedir. Bunlar sırasıyla zamanla ilgili kısıtlar, bilgi eksikliği ve iletişim becerileri konusundaki yetersizlikler olarak belirtilmiştir. Destekleyici çalışma yapmayan sınırlı sayıdaki katılımcının gerekçeleri de benzer olup bilgi eksikliğinin ilk sırada yer aldığı görülmüştür. Anne babanın eğitim sürecinde farklı dili konuşuyor olması ise nicelik olarak ikinci sırada durmaktadır. Bu bulgular da dinî gelişimin desteklenmesine yönelik eğitimlere ihtiyaç olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Zira bu tür eğitimlere katılmış olan ebeveynlerin oranı %32,9, çocuklarının din eğitimi nasıl destekleyebilecekleri konusunda bir eğitime katılmak konusunda açık biçimde istekli olan ebeveynlerin oranı ise %74'dür.

Birçok eğitimde olduğu gibi bu eğitimlere katılma konusunda da kadın katılımcılar daha isteklidir. Bu tespitle aynı paralel şekilde, katılımcıların ailelerinde din eğitiminin ana sorumlusunun anneler (%46,4) olduğu görülmüştür.. Anne- babanın eşit sorumlu olduğu aile oranı %46,7, babanın ana sorumlu olduğu aile oranının da %4,5 olduğu görülmüştür. Ebeveyn eğitimlerindeki yaygın sorunun bu konuda düzenlenecek eğitimlerde yaşanmaması için, düzenlenecek kampanyalarda erkek katılımcıların katılımını sağlayacak özel tedbirler uygulanmalıdır.

Vakıf/dernek merkezleri, okullar, camiler ve Kur'an kursları; katılımcıların konuyla ilgili ebeveyn destek eğitimlerinin verilmesi açısından öncelikle uygun gördükleri ortamlardır.

Ebeveynlerin çocuğun dinî gelişiminde durum analizini yaptığımız bu çalışmada, ailenin çocukla nitelikli iletişim kurabilme becerisini geliştirmenin gerekliliği sunulmuştur. Ailede çocukla iletişimi en kolay sağlayabilenler genelde anneler olmuştur. Bu açıdan annelerin çocuğun kimlik ve kişiliğinin inşasında etkilerinin tartışılmaz olduğu açıktır. Babaların çocuklarla iletişiminin sıkıntılı olması ise üzerinde ciddiyetle durulması gereken ve çözüm bekleyen bir mesele olarak karşımızda durmaktadır. Aile eğitimi yapan/yapacak olan kişi

ve kurumlardan beklenen, hem anne hem de babaya eşit derecede sorumluluklarının olduğu vurgusunu yapılması ve çocukla iletişimde taraflardan birinin yetersiz kalması halinde eğitimin başarılı olamayacağı kanaatini yerleştirilmesidir.

Bu araştırmanın önemli bulgularından birisi de ebeveynlerin çocuklarının ibadet ve ahlak gelişimine dair sorumluluklarının farkında oldukları fakat bu gelişimi sağlıklı bir şekilde tamamlamak için ne yapabileceklerini bilmemeleridir. İlgili kişi ve kuruluşların, ailelere çocuklarının ibadetlere devam etmesi, Kur'an-ı Kerimi öğrenip okuması konusunda veya öğrendikleri ahlaki ilkeyi hayatlarına yansıtma ve sağlamaları konusunda neler yapacaklarını belirlemelerinde rehber olmaları gereklidir.

Çalışmada öne çıkan bir diğer önemli husus da evde oluşturulacak dinî atmosfer konusu olmuştur. Zira evde oluşturulacak dinî atmosferi teneffüs eden çocukların dinî bakımdan sağlıklı ve sosyal kişiler olacağı konusunda aileler hemfikir olmuşlardır. Fakat bu atmosferi inşa edecek olan olgular hususunda bir kafa karışıklığının yaşandığı görülmüştür. Modern hayatın nefes kesen hızı hem ebeveyne hem de çocuklara birlikte geçirilebilecek yaşam alanı bırakmayacak şekilde cereyan etmektedir. Bu durum sınırlı zamanda birbirini görebilen, çok az paylaşımda bulunan aile ortamlarında dinî atmosferin oluşumunu olumsuz etkilemektedir. Bu durumda aileler bu problemle başa çıkabilecek donanımda ve formasyonda eğitilmek durumundadır. Bilhassa çocuğun ailenin zamanının bir kısmına doğal olarak sahip olduğu bilgisini ebeveynlere ulaştırmak ve onları bu konuda ikna etmek oldukça önemlidir.

Kaynakça

- Alpaydın Y. & Durmuş, A. (2009). *Taşı Gediğine Koymak: Özel Yaygın Din Eğitimi Alanında İhtiyaçlar ve Gelecek Yönelimleri*. Yayınlanmamış Araştırma Raporu. İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği.
- ASAGEM-TÜİK. (2006). *Aile Yapısı Araştırması*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Aydın, M. Z.. (2003). *Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi*. Ankara: Nobel.
- Ay, M. E. (1994). Aile Ortamında Yerine Getirilen İbadetlerin Çocuklar Üzerindeki Etkisi. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1.
- Bahçekapılı, M. (2014). *Çocukların Kişilik Gelişiminde Anne-Babanın Rolü*.
- Başkurt, İ. (2007). *Din eğitimi açısından Kur'an Öğretimi ve Yaz Kur'an Kursları (İstanbul Örneği)* İstanbul: DEM.
- Bayyığıt, M.. (1985). *Üniversite Gençliğinin Dini İnanç, Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2014). *Türkiye'de Dini Hayat*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Özkan, F. (2011). *Çocuğun Din Eğitiminde Anne Babanın Etkisi Diyarbakır Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gümüş, A. (2013). *Yetişkinlerin Din Eğitimine Bakışları ve Din Eğitimi İhtiyaçları*. İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği.
- Hökelekli, H. (1993). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Hökelekli, H. (1993). *Çocuk. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*
- Karışman, T. (2010). *Din Eğitimi Açısından Çocuğun Yetiştirilmesinde Anne Babanın Hak ve Sorumlulukları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koç, A. (2011). Yaz Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma. *Diyanet İlmî Dergi*, c.47, s.2.
- Koştas, M. (1995). *Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Öcal, M. (2007). *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, Ankara: TDV.
- Yavuz, K. (1991). *Eğitim Psikolojisi*. Kayseri.
- Yavuz, K. (1983). *Çocukla Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Ankara.

EK 1. Anket Formu

Din Eğitiminde Aile Destek Araştırması Anket Formu

Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği (YEKDER) ve İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği olarak ailelerin ,çocuklarının din eğitimi sürecinde karşılaştıkları zorluklar ve ihtiyaçlarını tespit etmek amacıyla bir araştırma yürütmekteyiz. Araştırma sonuçlarından hareketle aileler için bir eğitim programı hazırlanması düşünülmektedir. Araştırma sorularına cevapların rahatça verilebilmesi amacıyla katılımcılardan isim bilgisi istenmemektedir. Lütfen aşağıdaki formda yer alan soruları boş bırakmadan doldurunuz. Katılımınız için teşekkür ederiz.

Kişisel Bilgiler				
1. Yaşınız				
2. Cinsiyetiniz	a) Kadın b) Erkek			
3. Doğum Yeri				
4. İkamet ettiğiniz ilçe				
5. Eğitim Durumunuzu işaretleyiniz.				
a) Yok	b) Okuryazar	c) İlkokul mezunu		
d) Ortaokul mezunu	d) Lise mezunu	e) Önlisans mezunu		
f) Lisans mezunu	g) Yüksek Lisans mezunu	h) Doktora mezunu		
6. Meslek ve Çalışma Durumunuz	7. Eşinizin Meslek ve Çalışma Durumu			
Mesleğiniz:	Eşinizin mesleği:			
a) Çalışıyor b) Çalışmıyor	a) Çalışıyor b) Çalışmıyor			
8. Hanenizin yaklaşık aylık geliri ne kadardır? (Lütfen boş bırakmayınız)				
..... TL				
9. Medeni Durumunuz				
a) Evli ve eşyle birlikte	b) Eşinden ayrılmış	c) Eşi hayatta değil		
10. Kaç yıldır evlisiniz?				
a) 0 - 5	b) 6 - 10	c) 11 - 15	d) 15 - 20	e) 20 üstü
11. Sahip olduğunuz çocuk sayısı ve yaşlarını yazınız.				
Çocuk Sayısı	Sırasıyla Çocukların Yaşları,,,,			
12. Aynı evde yaşadığınız aile kimlerden oluşuyor?				
a) Anne, baba ve çocuklar	d) Anne babadan biri ve çocuklar			
b) Anne, baba, çocuklar ve aile büyüklüğü/akrabalar	e) Diğer:			
13. Aşağıdaki listelenmiş olan din eğitimlerinden hangisini/hangilerini aldınız? Aldıklarınızı işaretleyiniz.				
☐ 1.Aileden temel dini bilgileri aldım.	☐ 6.İmam Hatip Lisesi'ni bitirdim.			
☐ 2.Yaz Kur'an Kurslarına devam ettim.	☐ 7.Uzun dönem Kur'an Kursu bitirdim.			
☐ 3.İmam Hatip ortaokulunu bitirdim.	☐ 8.İlahiyat ön lisans bitirdim.			
☐ 4.Vakıf/derneklerde bir yıldan uzun süren eğitimlere katıldım	☐ 9.İlahiyat lisans bitirdim.			
☐ 5.Ev/Cami Sohbetlerine devam ettim.	☐ 10.İlahiyat lisansüstü eğitim tamamladım.			

14. Çocuğunuzun hangi yaş aralığında hangi bilgi ve becerilere sahip olabileceği konusunda bilgi sahibi misiniz ? 1 ila 5 arasında bir değer işaretleyiniz. 1=Bilgi yok..... 5_Yeterli bilgiye sahibim.

① ② ③ ④ ⑤

15. Sizce aileler farklı çağlardaki çocuklarıyla iletişim kurmakta ne derecede zorlanıyorlar ? Her bir madde için ayrı ayrı işaretleyiniz. 1=Zorlanmıyorlar, 5=Çok zorlanıyorlar

a. Okulöncesi çağındaki çocukla iletişimde	① ② ③ ④ ⑤
b. İlkokul çağındaki çocukla iletişimde	① ② ③ ④ ⑤
c. Ortaokul çağındaki çocukla iletişimde	① ② ③ ④ ⑤
d. Lise çağındaki çocukla iletişimde	① ② ③ ④ ⑤

16. Çocuğunuzun dini gelişimi açısından aşağıdakilerden hangilerini biliyor/yapıyor olması ne derecede önemli olduğunu düşünüyorsunuz? Her bir madde için ayrı ayrı işaretleyiniz. 1=Önemli Değil, 5=Çok Önemli

a. Yüzünden Kur'an okuması	① ② ③ ④ ⑤
b. Hz. Peygamberin hayatını bilmesi	① ② ③ ④ ⑤
c. İnanç esaslarını bilmesi ve inanması	① ② ③ ④ ⑤
d. İbadet esaslarını bilmesi ve amel etmesi	① ② ③ ④ ⑤
e. Ahlaki kurallara uygun davranması	① ② ③ ④ ⑤
f. Diğer	① ② ③ ④ ⑤

17. Evinizde çocuklarınız için dini-manevi bir ortam oluşturma (özel gün ve gecelerde evde merasim yapma, ailece dini sohbet saatleri oluşturma, ibadeti kolaylaştıracak düzenlemeler yapma vb.) konusunda çalışmalar yapıyor musunuz?

a) Evet
(Cevabınız **evet** ise ankete bu sütundaki soruları cevaplayarak devam ediniz)

Bu çalışmaları yaparken ne kadar zorlanıyorsunuz?
Zorlanmıyorum =1 Çok zorlanıyorum=5

① ② ③ ④ ⑤

Eğer zorlanıyorsanız sebebi aşağıdakilerden hangisi/ hangileridir? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

☐ 1.Bu konuda yeterli bilgiye sahip değilim.

☐ 2.Yeterli zamanım yok

☐ 3.Çocuğumun zamanı yok

☐ 4.Çocukla iletişim konusunda yeterli değilim.

☐ 5.Bilmiyorum

☐ 6.Diğer

b) Hayır
(Cevabınız **hayır** ise ankete bu sütundaki soruları cevaplayarak devam ediniz)

Evde bu türden çalışmalar yapmamanızın nedenleri nelerdir? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

☐ 1.Bu konuda ne yapabileceğimi bilmiyorum.

☐ 2.Yeterli zamanım yok.

☐ 3.Çocuğumun zamanı yok.

☐ 4.Çocukla iletişim konusunda yeterli değilim.

☐ 5.Bu çalışmaların önemli olduğunu düşünmüyorum.

☐ 6.Diğer

18. Anne/baba olarak çocuğunuzun Kur'an-ı Kerimi yüzünden okumayı geliştirmesi konusunda destekleyici çalışmalar yapıyor musunuz?	
O Evet (Cevabınız evet ise ankete bu sütundaki sorularla devam ediniz)	O Hayır (Cevabınız hayır ise ankete bu sütundaki sorularla devam ediniz)
Bu çalışmaları yaparken ne kadar zorlanıyorsunuz? Zorlanmıyorum =1 Çok zorlanıyorum=5	Evde bu türden çalışmalar yapmamanızın nedenleri nelerdir? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)
① ② ③ ④ ⑤	O 1.Bu konuda ne yapabileceğimi bilmiyorum.
Eğer zorlanıyorsanız sebebi aşağıdakilerden hangisi/hangileridir? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)	O 2.Yeterli zamanım yok.
O 1.Bu konuda yeterli bilgiye sahip değilim.	O 3.Çocuğumun zamanı yok.
O 2.Yeterli zamanım yok	O 4.Çocukla iletişim konusunda yeterli değilim.
O 3.Çocuğumun zamanı yok	O 5.Bu çalışmaların önemli olduğunu düşünmüyorum.
O 4.Çocukla iletişim konusunda yeterli değilim.	O 6.Diğer
O 5.Bilmiyorum	
O 6.Diğer	
19. Anne/baba olarak çocuğunuzun inanç esaslarını bilmesi ve imanla ilgili sorularına cevap bulması konusunda destekleyici çalışmalar yapıyor musunuz?	
O Evet (Cevabınız evet ise ankete bu sütundaki sorularla devam ediniz)	O Hayır (Cevabınız hayır ise ankete bu sütundaki sorularla devam ediniz)
Bu çalışmaları yaparken ne kadar zorlanıyorsunuz? Zorlanmıyorum =1 Çok zorlanıyorum=5	Evde bu türden çalışmalar yapmamanızın nedenleri nelerdir? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)
① ② ③ ④ ⑤	O 1.Bu konuda ne yapabileceğimi bilmiyorum.
Eğer zorlanıyorsanız sebebi aşağıdakilerden hangisi/hangileridir? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)	O 2.Yeterli zamanım yok.
O 1.Bu konuda yeterli bilgiye sahip değilim.	O 3.Çocuğumun zamanı yok.
O 2.Yeterli zamanım yok	O 4.Çocukla iletişim konusunda yeterli değilim.
O 3.Çocuğumun zamanı yok	O 5.Bu çalışmaların önemli olduğunu düşünmüyorum.
O 4.Çocukla iletişim konusunda yeterli değilim.	O 6.Diğer
O 5.Bilmiyorum	
O 6.Diğer	
20. Anne/baba olarak çocuğunuzun ibadetleri bilmesi, öğrendiği ibadetleri uygulaması ve bu ibadetlere teşvik edilmesi amacıyla destekleyici çalışmalar yapıyor musunuz?	
O Evet (Cevabınız evet ise ankete bu sütundaki sorularla devam ediniz)	O Hayır (Cevabınız hayır ise ankete bu sütundaki sorularla devam ediniz)
Bu çalışmaları yaparken ne kadar zorlanıyorsunuz? Zorlanmıyorum =1 Çok zorlanıyorum=5	Evde bu türden çalışmalar yapmamanızın nedenleri nelerdir? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)
① ② ③ ④ ⑤	O 1.Bu konuda ne yapabileceğimi bilmiyorum.
Eğer zorlanıyorsanız sebebi aşağıdakilerden hangisi/hangileridir? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)	O 2.Yeterli zamanım yok.
O 1.Bu konuda yeterli bilgiye sahip değilim.	O 3.Çocuğumun zamanı yok.
O 2.Yeterli zamanım yok	O 4.Çocukla iletişim konusunda yeterli değilim.

21. Anne/baba olarak çocuğunuzun ahlaki bir kişilik geliştirmesi konusunda destekleyici çalışmalar yapıyor musunuz?	
O Evet (Cevabınız evet ise ankete bu sütundaki sorularla devam ediniz)	O Hayır (Cevabınız hayır ise ankete bu sütundaki sorularla devam ediniz)
Bu çalışmaları yaparken ne kadar zorlanıyorsunuz? Zorlanmıyorum =1 Çok zorlanıyorum=5	Evde bu türden çalışmalar yapmamanızın nedenleri nelerdir? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)
① ② ③ ④ ⑤	O 1.Bu konuda ne yapabileceğimi bilmiyorum.
Eğer zorlanıyorsanız sebebi aşağıdakilerden hangisi/hangileridir? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)	O 2.Yeterli zamanım yok.
O 1.Bu konuda yeterli bilgiye sahip değilim.	O 3.Çocuğumun zamanı yok.
O 2.Yeterli zamanım yok	O 4.Çocukla iletişim konusunda yeterli değilim.
O 3.Çocuğumun zamanı yok	O 5.Bu çalışmaların önemli olduğunu düşünmüyorum.
O 4.Çocukla iletişim konusunda yeterli değilim.	O 6.Diğer
O 5.Bilmiyorum	
O 6.Diğer	
22. Çocuklara din eğitimi vermede sorumluluk sırasıyla aşağıdakilerden hangilerinde olmalıdır ? (En çok sorumlu olması gereken 1, en az sorumlu olması gereken 6 olacak şekilde her maddenin yanına sırasını yazınız.)	
..... a. Anne, Baba ve kardeşler	 d. Kur'an Kursları ve camiler
..... b. Aile büyükleri	 e. Okullar
..... c. Komşu, akraba çevresinden abi/ablalar	 f. Cemaatler ve sivil toplum kuruluşları
23. Sizin ailenizde çocukların din eğitimi konusunda sorumluluğu büyük ölçüde kim üstlenmektedir ?	
a. anne b. baba c. anne ve baba eşit düzeyde d. Kardeşler e. aile büyükleri/akrabalar	
24. Geçmişten bugüne çocuklarınızın din eğitimi sürecinde sırasıyla aşağıdakilerden hangileri sorumlu olmuştur? (En çok etkili olan 1, en az etkili olan 3 olacak şekilde maddelerin yanına sırasını yazınız.) <u>Yalnızca 3 seçenek işaretleyiniz.</u>	
..... a. Anne, Baba ve kardeşler	 d. Kur'an Kursları ve camiler
..... b. Aile büyükleri	 e. Okullar
..... c. Komşu, akraba çevresinden abi/ablalar	 f. Cemaatler ve sivil toplum kuruluşları
25. Ebeveynlerin çocuklarının din eğitimi desteklemeleri konusunda bir eğitime katıldınız mı?	
a) Evet b) Hayır	
26. Ebeveynlerin çocuklarının din eğitimi desteklemeleri konusundaki bir eğitime katılmak ister misiniz?	
1=İstemem 5=Çok isterim ① ② ③ ④ ⑤	
27. Ebeveynlerin çocuklarının din eğitimi desteklemeleri konusundaki eğitimlerin nerede/nerelerde verilmesi daha uygundur? <u>En fazla üç seçenek işaretleyiniz.</u>	
O 1.Camiler/Kur'an Kurslarında	O 4.Kültür merkezi vb. yerlerde.
O 2.Okullarda	O 5.İnternet üzerinden
O 3.Vakıf/dernek merkezlerinde	O 6.Diğer

EK 2. Mülakat Soruları

1.Çocuğunuzu tanıdığınızı düşünüyor musunuz?

a. Tanımak için neler yapıyorsunuz?

2. Çocuğunuzun gelişim özellikleri hakkında bilgi sahibi misiniz?

a. Hangi yaş aralığında hangi bilgi ve becerilere sahip olabileceğini düşünüyorsunuz?

b. Hangi yaş aralığında iletişim kurmada zorlanıyorsunuz?

3. Sizce dindar bir insanın özellikleri nelerdir?

4. Liseyi bitirinceye kadar bir çocuğun dinî anlamda edinmesi gereken bilgi ve beceriler nelerdir?

5. Bu bilgi ve becerileri edinmesi hususunda siz neler yapıyorsunuz?

a. Eşiniz neler yapıyor?

b. Başka neler yapılabileceğini düşünüyorsunuz?

c. Yakınlar, yaygın din eğitimi kurumları, örgün din eğitimi kurumları vb. hakkında ne düşünüyorsunuz?

6. Çocuğunuzun din eğitimi konusunda hangi kurumlardan destek alıyorsunuz? (ve neden o kurumları tercih ettiniz?)

a. Evet ise ne tür destekler aldınız?

b. Hayır ise neden almayı düşünmediniz? ("Kendini yeterli buluyorum", "Kurumlara güvenmiyorum" vb. olabilir mi?)

7. Çocuğunuzun din eğitimi desteklemede hangi konularda zorlanıyorsunuz?

- a. Çocuğunuzun din eğitimi desteklemede evde dinî atmosfer oluşturma konusunda bir şeyler yapıyor musunuz?
 - Neler yapıyorsunuz? (Başka neler yapılabileceğini düşünüyorsunuz?)
 - Evde dinî atmosfer oluşturmada ne tür zorluklar yaşıyorsunuz?
 - Hayır ise neden yapamıyorsunuz? (Gerekli mi görmüyor?, Bu konuda neler yapabileceğini mi bilmiyor?, Buna ayıracak zamanı mı yok?, Çocuğın mu zamanı yok?, Çocukla iletişim kurma konusunda yeterli mi değil? vb.)
- b. Çocuğunuzun din eğitimi desteklemede Kur'an-ı Kerimi yüzünden okumayı geliştirmesi için neler yapıyorsunuz? Hangi konularda zorlanıyorsunuz? Başka neler yapılabileceğini düşünüyorsunuz?
- c. Çocuğunuzun din eğitimi desteklemede inanç esaslarını bilmesi, iman etmesi noktasında hangi konularda zorlanıyorsunuz? Başka neler yapılabileceğini düşünüyorsunuz?
- d. Çocuğunuzun din eğitimi desteklemede ibadetlerini bilmesi ve amel etmesi ve ibadete teşvik noktasında hangi konularda zorlanıyorsunuz? Başka neler yapılabileceğini düşünüyorsunuz?
- e. Çocuğunuzun din eğitimi desteklemede ahlaklı bir kişilik geliştirmesi noktasında hangi konularda zorlanıyorsunuz? Başka neler yapılabileceğini düşünüyorsunuz?

8. Kendi tecrübenizden ya da gözlemlerinizden hareketle çocuğın din eğitimi konusunda ailelere ne tür destekler verilmeli?

- Daha önce bu türden bir çalışmaya katıldınız mı? Nasıl buldunuz? Katıldığınız çalışmada sizi en çok etkileyen şey ne oldu?
- Sizce bu türden eğitimlerin süresi toplamda ne kadar olmalı?
- Hangi başlıklar olmalı? Kimler vermeli? Formatı nasıl olmalı?
- Nerelerde verilmeli?
- Siz ailelerin din eğitimi destekleme konusunda seminer programı hazırlayacak olsaydınız hangi başlıkları, neden öncelerdiniz?

9. Çevrenizdeki aileler çocuklara din eğitimi verme konusunda neler yapıyorlar? Olumlu ve olumsuz gözlemleriniz var mı?

Ek 3. Çocuk Din Eğitiminde Ebeveyn Yetkinleştirme Programı

Ekte verilmiş olan program, araştırmanın sonucunda ihtiyaç görülen alanlara yönelik, araştırma ekibi tarafından oluşturulmuş, etkinlikler üzerinden bilgi ve duyguyu aktaran, öneri niteliğinde bir taslaktır. Uygulama esaslarına yönelik sınırlı yönlendirmeler yapılmıştır. Programda tavsiye edilen önerilerin çoğu özgün olmakla beraber çeşitli kaynaklardan da istifade edilmiştir.¹ Program, ebeveynlerin katılımlarını sağlayabilmek adına 15 hafta ile sınırlandırılmıştır. Her bir seminer 80 dk olarak düşünülmüştür.

Amaç

Ebeveynlerin 0-18 yaş grubundaki çocuklarının dinî gelişimlerini destekleyebilmeleri konusunda yetkinliklerini artırmak.

Hedefler

Bu eğitimde ebeveynlerin;

- İnförmel yollarla çocuğunun dinî gelişimine katkı sağlayabileceğini fark edebilmesi,
- Gelişimsel (bilişsel, sosyal-duygusal, dinî ve ahlaki) açıdan çocuğunun hangi yaşta hangi bilgi ve becerilere sahip olabileceğini bilmesi,

¹ Edam (Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi) tarafından yayımlanan Perese Değerleri Eğitimi Öğretmen Kitapları Seti.

- Çocuk ve gençlerle iletişim ve etkili ebeveynlik konusunda farkındalık kazanılması,
 - Çocuğun dinî gelişimi ile ilgili yapmış olduğu çalışmaları değerlendirebilmesi,
 - Çocukların inanç, ibadet ve ahlak gelişimleri ile Kur'an-ı Kerim okumayı geliştirmelerine yönelik yapılabilecek çalışmalar ve kullanılacak kaynaklar hakkında fikir sahibi olması.,
- hedeflenmektedir.

Kazanımlar

1. İslam geleneğinde ailenin eğitimsel rolünü fark eder.
2. Kendi manevi durumunun çocuğun dinî gelişiminde anahtar role sahip olduğunu bilir.
3. Din eğitiminin yalnızca kurumlarda değil diğer ortamlarda da verildiğini fark eder.
4. 0-18 yaş arasındaki çocukların zihinsel, sosyal-duygusal ve dinî gelişimindeki ana evreleri ve özellikleri bilir.
5. Çocuğunun ilgi ve kabiliyetlerini tanımaya yönelik oyun ve etkinlikler tasarlar.
6. Çocuktan dinî gelişim anlamındaki beklentilerini fark eder.
7. Çocuğun gelişim düzeyine uygun dinî beklentiler geliştirir.
8. Zihnindeki dindar genç profilinin İslam geleneği ile uyumunu gözden geçirir.
9. Çocuğun dinî gelişimine yönelik beklentilerine uygun ölçüde yatırım yapması gerektiğini fark eder.
10. Yaygın ebeveyn tutumlarına örnekler verir.
11. Kendi ebeveyn tutumunu sorgular.
12. Kendi ebeveyn tutumu ile yaygın ebeveyn tutumları arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler.
13. Etkili ve yetkin ebeveynliğin çocuk üzerindeki olası etkilerini irdeler.
14. Temel iletişim becerilerini sıralar.
15. Aile içi iletişim ve değer bütünlüğünün çocuğun dinî gelişimindeki rolünü kavrar.
16. Evini çocuğun dinî gelişiminde etkisi olan bir mekân olarak düşünür.
17. Evde dinî- manevi atmosfer oluşturmak için yapılabilecek çalışmalara örnekler verir.

18. Çocuğunun Kur'an-ı Kerim okuyuşunu geliştirmesine destek olması gerektiğini bilir.
19. Çocuk Kur'an-ı Kerim okurken veya ezberlerken neler yapması gerektiğini bilir.
20. Kur'an-ı Kerim öğretimi ile ilgili materyalleri nasıl kullanması gerektiğini bilir.
21. Doğru materyal ile eksik materyal arasındaki farkları sayar.
22. Çocuk ve gençlerin imanla ilgili temel sorularına verilebilecek cevaplara örnek verir.
23. Çocuk ve gençlerin imanla ilgili temel sorularına cevap vermede kullanabileceği en az üç kaynağı sayar.
24. Çocukları ibadete teşvik ve alıştırmada temel ilke ve aşamaları sıralar.
25. Çocukları ibadete teşvik ve alıştırmada kullanılabilecek en az 5 yöntem sayar.
26. Ahlaki gelişimi desteklemede ebeveynlerin yararlanabileceği kaynaklara örnekler verir.
27. Çocukların dinî gelişimini desteklemek amacıyla yardım alabileceği kurumları değerlendirir.
28. Ebeveynlerin kullanabilecekleri yazılı görsel ve işitsel kaynaklara nasıl ulaşabileceğini bilir.
29. Ebeveyn olarak eğitim konusunda kendi yetkinliklerinin sınırlarını fark eder.

Ünite ve Konular	Kazanımlar	Etkinlikler	Açıklamalar	Süre
Tanışma Program İçeriğinin Sunumu İslam Geleneğinde Ailenin Eğitimsel Rolü Din Eğitiminde Ailenin Rolü	1, 2, 3	Öz Farkındalık Etkinliği: Ebeveynlerin kendi dinî duyarlılık ve hâllerinin din eğitimi desteklemede birincil öneme sahip olduğunu vurgulamak için, kendi dindarlıklarını değerlendirdikleri bir etkinlik yapılır Öneri: Nefis Muhasebesi Etkinliği, Sabır ve Emek Etkinliği	*Ayet ve hadislerden istifade edilerek İslam geleneğinde ailenin eğitimsel rolü hakkında bilgi verilir. *Aile içindeki dinî yaşantının çocuğun din eğitimiindeki önemine vurgu yapılır. *Eğitimin yalnızca okul ortamında olmadığı, insanın daha çok informal yollarla öğrendiği ifade edilir. *Ebeveynlerin çocuklarına her yerde (Düğün, alışveriş, sıcak, soğuk, namaz, oruç, infak, örtünme) örnek olma zorunluluğu vurgulanır. Ahlaki ilkelerin her zaman ve her yerde geçerli olduğu ifade edilir.	80 dk.
Çocuğumu Tanıyor muyum? Zihinsel Gelişim Sosyal- Duygusal Gelişim Dinî-Ahlaki Gelişim Çocuğu tanımak için etkinlikler	4, 5	Gelişim bilgisi test etkinliği İçerisinde okulöncesi, ilkokul, ortaokul ve lise dönemlerini içeren 20 soruluk bir doğru yanlış listesi verilir. Katılımcılar cevapladıktan sonra doğru cevaplar ifade edilir. Öneri: Akılda Tutma Oyunu	*Zihinsel, Sosyal ve Dinî gelişimle ilgili ana evreler özet tablolar halinde sunulur.*Ebeveyn çocuğunun; Arkadaşlarını tanıyor mu? Arkadaşlarının aileleri ile ilgili bilgi sahibi mi? Okuduğu kitapları, dinlediği müzikleri, izlediği dizi veya sinemaları, çizgi filmleri, oynadığı oyunları biliyor mu? Genel olarak bu konular hakkında bilgi sahibi olmaya çalışılır.	160 dk.

Ünite ve Konular	Kazanımlar	Etkinlikler	Açıklamalar	Süre
Çocuğun dinî gelişim durumunun değerlendirilmesi Beklentilerimin farkında mıyım? Çocukların bilmekle ve yapmakla yükümlü olduğu şeyler nelerdir? Beklentilerimiz İslam'ın temel kaynakları ile uyumlu mu? Dinî hedeflere uygun bir yatırım yapmak	6, 7, 8, 9	Beklenti Değerlendirme Etkinliği: Katılımcıların çocuklarından dindarlık anlamında neler beklediği, bu beklentilerinin uygunluğunu, ve ebeveynlerin çocuğa yönelik emeklerinin hedeflere uygunluğunu değerlendiren bir etkinlik yapılabilir. Öneri: İdealler ve Gerçekler	*Ebeveynlerin çocuklardan beklentilerinin İslami değerlerle uyumlu ve çocuğun düzeyine uygun olması gerektiği vurgulanır. *Katılımcıların çocuğa yönelik yaptığı yatırımlar ve verdiği emeklerin beklentileri ve hedefleri ile ne kadar uyumlu olduğunu sorgulaması sağlanır.	80 dk.
Ebeveyn Tutumları ve İletişim Yaygın Ebeveyn Tutumları Etkili Ebeveynliğin Temel Unsurları Temel İletişim Becerileri (Etkin Dinleme ve Empati Kurma, Kendini Açma ve Doğru İfade Etme) Aile İçi İletişim ve Çocuğun Manevi Gelişimi	10, 11, 12, 13, 14, 15	*Ebeveynlerin çocuklarına mektup veya mail yazması istenebilir. *Çocukların anne-babalarına mektup yazmaları istenebilir. Öneri: Ben olsaydım etkinliği: Ebeveynlerden çocukları ile ilgili güzel bir anılarını sınıf ortamında paylaşmaları istenebilir. Neden güzel bir anı olarak hatırlandığı sorulabilir. Kötü bir anılarını anlatmaları istenebilir. Sonra bu iki durum ve verilen tepkiler sınıf ortamında tartışmaya açılabilir.	*Ebeveynlikle ilgili konular Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile Eğitim Programı (AEP) "Aile Yaşam Becerileri" kitabındaki "Etkili ve Yetkin Ebeveynlik" ünitesindeki (sayfa 59-85) temel içerik ve etkinliklerle işlenir. *Ergenlerle iletişim konusunda dikkat edilecek konular özellikle vurgulanır. *Aile içi iletişim ve ailedeki ebeveynler arasındaki değer bütünlüğünün çocuğun dinî ve ahlaki gelişiminin temelini oluşturduğu vurgulanır	160 dk.

Ünite ve Konular	Kazanımlar	Etkinlikler	Açıklamalar	Süre
Çocukların dinî gelişimi açısından ev ortamının düzenlenmesi ve evde yapılabilecek etkinlikler Evde dinî-manevi atmosfer oluşturmaktan kastedilen nedir? Dinî- manevi atmosfer oluşturmak niçin önemlidir? Dinî- manevi atmosfer oluşturmak için yapılabilecekler nelerdir?	16, 17	Ev Ortamı Etkinliği: Sofra Bereketi Sofranın kurulmasından kaldırılmasına kadar geçen süreçte yapılabilecek düzenlemeler canlandırılabilir. *Çocuklarının arkadaşlarını iftara davet etmesi sağlanabilir. *Sınav öncesi birlikte dua etmeleri için “Dua Günleri” düzenlenebilir. *Özel gecelere özgü etkinlikler (Takvim, kandil yakma vb.) yapılabilir. *Bayramların özel hâle getirilmesi için hediyeleşmelerin yapılması, bayram tebrik kartlarının çocuklarla beraber hazırlanması sağlanabilir. *Kur'an-ı Kerim okuma saatleri, Kur'an-ı Kerim'e başlama töreni, Hatim töreni gibi aile için mütevazı kutlamalar düzenlenebilir.	*Evde dinî atmosfer oluşturma'nın önemi ve bu ifadeden ne kastedildiği açıklanır. *Katılımcılara evde dinî atmosfer oluşturmak konusunda neler yaptıkları sorulur ve birkaç cevap alındıktan sonra aşağıdaki maddelerde yer alan çalışmalar örnek olarak verilir ve açıklanır. Her bir maddeyi kimlerin uygulandığı sorulur. İbadet alanlarının çekici hale getirilmesi, evde özel ibadet mekânlarının oluşturulması. Dinî kaynakların edinilmesi ve kolay ulaşılabilir hale getirilmesi. Cuma günü banyo yaptırma, tırnak kesme, Cuma namazına götürme, gönderme. Haftalık harçlıkların Cuma günü verilmesi, Cuma günü sevilen yemeğin pişirilmesi, Cuma akşamı sohbetleri, aile içi sohbetler, düzenleme. Çocuk abdest lavaboları yaptırma.	80 dk.

Ünite ve Konular	Kazanımlar	Etkinlikler	Açıklamalar	Süre
Çocukların Kur'an'ı Kerim okumayı geliştirmesine nasıl yardımcı olabilirim? Sahabe nasıl Kur'an-ı Kerim okuyordu? Kur'an-ı Kerim öğretimi yaşı kaç olmalı? Ebeveynlerin çocuklarının okuyuşlarını dinlemesi. Doğru ezber yöntemi. Çocukların Kur'an-ı Kerim okumaya ilgisinin artırılması. Kur'an-ı Kerim öğretimi ile ilgili materyallerin sunulması ve değerlendirilmesi.	18, 19, 20, 21	*Tanıdıkları Kariler sorulabilir. *Bildikleri sure isimleri sorulur. Amaç dikkatleri Kur'an-ı Kerim'e çekmektir. *3 dakika Kur'an-ı Kerim okumaları istenir ve okudukları kelimeleri saymaları sağlanır. Sonuçlar paylaşılmaz, böylelikle kendilerini fark etmeleri sağlanır. * Elifba cüzü üzerinden eğitici oyunlar oynatılabilir.	*Evde ne sıklıkla sesli Kur'an-ı Kerim dinliyoruz? Neden? *Kur'an-ı Kerim evin hangi köşesinde ve nasıl duruyor? Soruları sorularak konuya dikkat çekilir. *Kur'an-ı Kerim öğrenimine başlama yaşının ne olması gerektiği açıklanır. *Okumayı geliştirmek için ebeveynlerin yapabilecekleri çalışmalar sıralanır. *Kur'an-ı Kerim okumanın oyun ve etkinliklerle teşvik edilmesi gerektiği vurgulanır. Etkinliklere örnekler verilir. *Kur'an-ı Kerim okumayı geliştirmeye yardımcı kaynaklar ekrana yansıtılarak ve sesli olanlar dinletilerek nasıl kullanılabilecekleri ve nereden temin edilebilecekleri ifade edilir.	80 dk.

Ünite ve Konular	Kazanımlar	Etkinlikler	Açıklamalar	Süre
Çocukların iman gelişimi nasıl destekleyebilirim? Çocuk ve gençlerin imanla ilgili temel soruları, verilebilecek cevaplar yapılabilir etkinlikler Soyut kavramların anlatımında karşılaşılabilecek sorunlar ve çözüm önerileri Allah nasıldır? Nasıl değildir? Ölüm ve ahiret Cennet ve cehennem	22, 23	Soru Cevap Etkinliği: Allah'ın nasıl bir varlık olduğu, ölüm, ahiret, cennet ve cehennem konularının bir veya tamamı için oluşturulan gruplar senaryo hazırlayıp grup üyesi iki kişi (anne-baba ve çocuk) canlandırılır. Öneriler: *Bahçesi olanlar için evcil hayvan beslemeleri tavsiye edilebilir. Hayvanların ihtiyacı olan besinleri onlara verdiğimizizi, bizim de Allah tarafından bu şekilde himaye edildiğimizin vurgusu yapılabilir. *Çiçek büyütme, saksıda maydanoz, çilek yetiştirmek gibi Allah'ın kudretinin delili olan etkinlikler yapılabilir. Topraktan çıkması, çiçek olması, çilek olması, lezzetlenmesi üzerine konuşulabilir.	Bu ünite ebeveynlerin çocuklarının imanla ilgili temel sorularına ne tür cevaplar üretebilecekleri ve yaşları nedeniyle zihinsel gelişimi yeterli olmayan çocuklarına imanla ilgili soyut bazı kavramları nasıl anlatabileceklerine dair ipuçları verilir.	160 dk.

Ünite ve Konular	Kazanımlar	Etkinlikler	Açıklamalar	Süre
Çocukların ibadete teşviki ve ibadet alışkanlığının kazandırılması Ne kadar istekliyiz? Ne zaman başlamalıyız? İbadete alıştırmada aşamalar İbadet alışkanlığı kazandırmada temel ilkeler: İrade, tutarlılık, kararlılık, tedricilik, kolaydan zora, müjdeleyicilik. Namaz kılma ve örtünmeye teşvik için etkinlikler Oruç tutma ve infak etmeye teşvik için etkinlikler	24, 25	* “Sevdiğinden ver” Etkinliği * “Yardım Çuvalı” Etkinliği * “Medyada infak” Etkinliği * Çocukların kendi arkadaşlarını iftara davet etmesi sağlanabilir. * Yakın akrabalarla veya yakın oturan dostlarla sahuru birlikte yapma sağlanabilir. * Tekne orucunun önemi * Çocuk örtünen arkadaşına başörtüsü hediye etmeye teşvik edilir.	Katılımcılara namaz, örtünme, oruç ve infaka teşvik konusunda neler yaptıkları sorulur ve birkaç cevap alındıktan sonra aşağıdaki maddelerde yer alan çalışmalar örnek olarak verilir ve açıklanır. Her bir maddeyi kimlerin uygulandığı sorulur. Örtünme ve Namaz Kız çocukları için özel namaz kıyafeti dikilmesi. Belli aralıklarla birlikte başörtüler alınıp güzel bir sandıkta biriktirilmesi. Erkek çocuklara renkli takkeler hediye edilmesi. Evdeki en güzel seccadenin çocuklara hediye edilmesi. Kızlar için seveceği boncuklardan tespih dizilmesi. Çocukla birlikte tespih seçme ve alma. Ev içi, ev dışı kıyafet ayrımı hakkında telkinlerde bulunma, hangisi eve hangisi dışarıya uygun diye çocukla birlikte kıyafetleri tasnif etme. Büluğa ermemiş olsa dahi dışarıda giyilen kıyafetlere sınırlama getirilmesi. Ev içi mahremiyetlere (kapı çalarak girme, izin isteme) ilişkin kurallar konulması. İlk namazdan itibaren çocuğun namaz günlükleri tutması için bir günlük defteri oluşturma. Çocuklarla birlikte camiye gitme (kız ve erkek çocuklar). Ezanı duyduğunda birlikte ezana merhaba (saygı gösterme) deme, evdeki sesleri kapatma. Cami imamı ile tanışma, ona sorular sorma. Evde cemaatle namaz kılma.	160 dk.

			Oruç ve İnfak	160
			Tekne orucu tutturma.	dk.
			Çocukların oruçlarını satın alma.	
			Çocukları sahura kaldırma.	
			Harçlıklarından bir miktarını sadaka kutusuna atması ve birlikte bu kutunun ilgili kuruma teslim edilmesi.	
			Bir hayır kurumunda çocukla birlikte gönüllü çalışma yapmak.	

Ünite ve Konular	Kazanımlar	Etkinlikler	Açıklamalar	Süre
Çocukların ahlaki gelişimini nasıl destekleyebilirim? Ahlaki gelişim nedir? Ahlaki gelişimi desteklemede ebeveynin rolü nedir? Ebeveynlerin yapabileceği örnek etkinlikler (Sabır, Özdenetim, Yardımlaşma ve Doğruluk)	26	Katılımcılardan evde çocuğunda yanlış olarak gördüğü şeylerin neler olduğunu yazması istenebilir. Ona göre “ne yanlış” Etkinliği yapılır ve her iki liste karşılaştırılarak değerlendirilir. Uygulama Etkinliği: Birinci oturumda Sabır, Özdenetim, Yardımlaşma ve Doğruluk konularında PERESE’ den seçilerek ev ortamına uyarlanmış etkinliklerin uygulaması, seminerci tarafından gönüllü katılımcılar eşliğinde yapılır. Katılımcılara evde uygulamaları için etkinlik yaprakları dağıtılır. Bir sonraki seminerde uygulamalarına ilişkin tecrübelerini paylaşımları istenir. İkinci oturumda gönüllü katılımcılarla seminer ortamında uygulamalar yapılır.	Ahlaki gelişimin bir sonucu olmadığı, çok sayıda erdemin hayat içerisinde kazanılması gerektiği vurgulanır. Bu ünite de katılımcıların özellikle etkinlik materyallerini tanıma ve kullanabilme konusunda tecrübe edinmesine öncelik verilir.	160 dk.

Ünite ve Konular	Kazanımlar	Etkinlikler	Açıklamalar	Süre
Eğitimden Sonra Ebeveynlerin destek alabilecekleri kurumlar Ebeveynlerin kullanabilecekleri yazılı, görsel ve işitsel kaynaklar	27, 28	Tartışma ve Tecrübe Paylaşımı: *Aile dışında çocukların din eğitimi desteklemede nerelerden ne tür destekler alınabilir ? *Katılımcılardan STK ve cemaatler, cami, Kuran kursları ve okullarla ilgili tecrübelerini paylaşmaları istenir. Her bir kurumun bir bileşen olduğu hep birlikte din eğitim sürecine farklı türden katkılar yaptıkları vurgulanır. *Hangi kurumlardan nasıl yararlanılabileceği açıklanır.	İman, ibadet, ahlak gelişimi ile ilgili kaynak önerileri görselleri ve ne amaçla kullanılabileceği belirtilerek sunulur. İlkokul, ortaokul ve lise için hikâye ve roman önerileri liste olarak verilir. Ailece izlenebilecek kısa filmler önerilir.	80 dk.
Açık Oturum Ne yapmaya çalıştık? Neler Öğrendik? Nerelerde Zorlandık?	29	*Katılımcılara sertifikaları verilir. *Sabır ve emek etkinliğinin birincisi belirlenir. Hediyesi takdim edilir. *Her birine çocukları için minik sakı ve tohumlar hediye edilir. *Eğitimde öğrendiklerine yönelik bir konuşma yapmaları istenip videoya çekilebilir. Sonra bu görüntü kendilerine verilebilir.	Bu oturumda öncelikle eğitim boyunca öğrenilenlerin çok genel bir özeti yapılır. Bu programla katılımcıların birer eğitimci olmadıkları, sadece anne baba olarak çocukların din gelişimine ek bir katkıyı nasıl vereceklerine dair sınırlı örnekler gördükleri vurgulanır. Katılımcılara anlamakta zorlandıkları konu olup olmadığı, en çok hangi tür etkinlikleri uygulamada zorlanacaklarını düşündükleri2 nedenleriyle sorulur ve ek açıklamalar yapılır.	80 dk.

Etkinlik Örnekleri

1. SEMİNER

Öz Farkındalık Etkinliği

Her bir katılımcıya aynı renk zarf verilir. Zarflarda isim yazmaz. Her biri aynı renk kalemle yazıyı yazarlar. Katılımcılara sorular sorulur. Soruların cevaplarını zarflara koymaları istenir. Kendi davranışlarının farkına varmalarını sağlamayı hedefleyen bu soruların cevapları seminer sunucusuna teslim edilir. Seminer sunucusu cevapları inceleyip katılımcılarla ilgili genel bir kanaate sahip olur. Soru örneği olarak:

Günde 5 vakit namazı aksatmadan kılıyor musunuz?

Her gün düzenli olarak Kur'an-ı Kerim okuyor musunuz?

Borcunuzu zamanında ödüyor musunuz?

Kur'an-ı Kerim'i hatmetme sıklığınız nedir? (Ayda-Yılda...)

Komşularınızla iletişiminiz nasıldır?

Selamlaşmaya özen gösterir misiniz?

Camiye gitme alışkanlığınız var mıdır?

Akrabalık ilişkileriniz nasıldır?

Sabır ve emek etkinliği

Katılımcılara ilk gün minik saksılar ve tohumlar verilir. Programın sonunda herkesin saksısından çıkacak olan bitkiye kontrol edileceği ve en iyi görünen bitkinin sahibine ödül verileceği söylenir. Ve her hafta bitkilerini kontrol edip sulamaları istenir. Programın son günü, birinci olan bitki tespit edilir ve sahibine ödülü verilir. Katılımcılara her hafta bitkile-

rini gördüklerinde neler hissettikleri sorulur. Heyecan ve emekleri üzerine konuşulur. Aynı şekilde çocuklarımıza da heyecanla ve sabırla destek olursak başarılı olacağımız ilk gün olduğu gibi son ders günü de vurgulanır.

2-3. SEMİNER

Çocukları Tanıma etkinliği: Akılda Tutma Oyunu

Oyunda önce aile bireyleri adını söyler.

Anne: “En sevdiğim yemek fasulye” der ve ailedeki herkes en sevdiği yemeği söyleyerek devam eder.

Baba: “En sevdiğim arkadaşım Ali” der ve sonra sırası ile herkes en sevdiği arkadaşını söyler. Çocuk: “En sevdiği film” der . Diğer çocuk: “En sevdiğim” der ve herkes onun cevabını verir. Anne ve babanın öğrenmek istediği bilgiler öğrenilinceye kadar oyun devam eder. Her dönüş bitiminde yani 4 kişilik ailede her 4 bilgiden sonra ortaya bir çubuk koyup döndürülür hangi iki kişiye geldiyse, o iki kişi karşısındakinin vermiş olduğu bilgileri söyler. Bilgileri önce hatırlayıp söyleyebilen 10 puan kazanır. Oyun bu şekilde devam eder. Hem ailece etkinlik yapılmış olur hem de çocuklar oyun ortamında istenilen bilgileri vermiş olur.

3. SEMİNER

Beklenti Değerlendirme Etkinliği: İdealler ve Gerçekler

Katılımcılardan çocuğunun dinî, ahlaki, manevi bakımdan nasıl biri olmasını istediğini belirten bir liste hazırlamaları istenir. Liste hazırlama bittikten sonra eğitici dinî kaynaklara göre çocuk ve gençlerin bilmekle ve yapmakla yükümlü olduğu şeyler ve temel erdemlerin neler olduğunu sunar. Katılımcılar kendi listelerine bakarak beklentilerinin İslam’ın temel kaynakları ile ne kadar uyumlu olduğu hakkında bir değerlendirme yapıp söz alarak paylaşır.

Katılımcılara şu türden sorular yöneltilir ve geribildirimler yapılır:

Aşırı beklenti içerisinde olup olmadıkları sorulur.

Katılımcılara kendi dindarlıkları hakkında düşünceleri ve beklentilerinin adil olup olmadığı sorulur.

Katılımcılara çocuklarına yönelik yaptıkları harcamalar ve ayırdıkları zamanın en çok hangi konularda olduğu sorulur. Bu emekleri ile hedeflerinin ne kadar uyumlu olduğu sorulur. Örneğin, çocuğunun ahlaklı olmasının her şeyden önemli olduğunu söyleyen katılımcılara, bu amaca hizmet etmek için yaptıklarıyla okul yaşamını desteklemek için yaptıkları karşılaştırıp durum değerlendirmesi yapmaları istenir.

5-6. SEMİNER

Ev Ortamı Etkinliği: Sofranın Bereketi

Katılımcılardan canlandırmada gönüllü görev almak isteyen dört kişi seçilir. Bir kişiye anne, bir kişiye baba iki kişiye de çocuk rolü verilir. Katılımcıların görebileceği bir mekâna bir masa konur. Masa örtüsü, plastik yemek tabak, kaşık çatallar, ekmek, su ve iki çeşit yiyecek (meyve de olabilir) hazır edilir. Sofralarımızın nasıl bir eğitim ortamı olabileceğine vurgu yapılır.

7.SEMİNER

Soru Cevap Etkinliği

Katılımcılardan beşer kişilik gruplar oluşturulur. Önce, çocuklarının sorduğu aşağıdaki soru ve benzer soruları hazırlamaları, ardından bu sorulara cevaplar üretmeleri istenir. Grup üyesi iki kişi (anne,baba ve çocuk) rolünü alır ve grup adına üretilen soru ve cevapları canlandırır.

Allah bize yanlış yaptırmasın cehenneme de koymasın.

Allah şeytanı yok etsin dünyada kötülük kalsın.

Allah herkesi neden cennete koymuyor?

Yapılan canlandırmalar üzerinden seminer sunucusu değerlendirmeler yaparak ebeveynleri yönlendirir.

8-9.SEMİNER

“Sevdiğinden ver” Etkinliği

Katılımcılardan bir önceki seminerde gelirken en sevdikleri kitap, kalem, takı vs. getirmeleri istenir. Getirdikleri eşyayı katılımcılardan birine hediye etmeleri istenir. Hissettikleri duygu üzerinden konuşulur ve bu duyguyu çocuklarına da yaşatmaları tavsiye edilir.

“Yardım Çuvalı” Etkinliği

İnfak konusu için evde çocuk ile ebeveynin evdeki mutfak malzemelerinden, küçük gelen yeni ve temiz kıyafetlerden bir paket hazırlaması sağlanır. Böylelikle verdiğimiz zaman yaşadığımız mutluluk ve evdeki berekete vurgu yapılır. Çocukla beraber hazırlanan paket uygun bir aileye teslim edilir.

“Medyada infak” Etkinliği

Ebeveyn ortaokul veya liseye giden çocuklarını medyada yardımlaşma konusunda duyarlı hale getirir ve bir hafta boyunca yardımlaşma ile ilgili okudukları, gördükleri haberleri toplamalarını ister. Haftalık aile toplantısında haberler üzerinden konuşulur. (BU ETKİNLİK HER AHLAKİ İLKE İÇİN UYGULANABİLİR)

10-11. SEMİNER***“Ona göre ne yanlış” Etkinliği***

Çocuğa evde, okulda, sokakta bir müslümanın yapmaması gereken şeylerin neler olduğu sorulup bir liste oluşturulabilir. Katılımcıların verdiği cevaplarla karşılaştırılarak değerlendirme yapılır.

12-13. SEMİNER

- PERESE-Özdenetim sayfa 64. “Bu durumda ne yaparsın?” etkinliği, çocukların yaşlarına ve ihtiyaçlarına göre sorulardan oluşturularak uygulanır.
- PERESE-Doğruluk sayfa 68-75. “Hikâye Tamamlama” Çocuklardan ebeveynin anlattığı hikâyenin sonunu sözlü veya yazılı olarak tamamlamaları istenir, resmetmeleri istenir. Çocuğun tamamladığı hikâye üzerinden konuşulur.
- Evde kurabiye, kek yapma (Fedakârlık) çocukla beraber mutfakta pişmesini bekleme (Sabır) ve komşulara çocuğun ikram etmesi.(Yardımlaşma)
- Her haftaya veya aya bir ahlaki ilke ve onun üzerinden yapılan aile sohbetleri, etkinlikler, hadis, ayet yarışmaları.
- “Gerçek hayatla temas” etkinliği: Yoksullara yardım, engelli bakım evi ziyareti ve orada gönüllü olarak çalışması, yaşlı bakım evi ziyareti ve orada gönüllü olarak çalışması, yetiştirme yurdu ziyareti gibi.
- Kız çocukları için evde dikiş, nakış işleri yaptırılabilir (Sabır). Kendi seccadesini işlemesi istenebilir.
- Herhangi bir ahlaki ilke üzerinden veya ibadet hakkında kısa film çekmeleri istenebilir.
- Aylık bir konu belirlenip fotoğraf çekimi yapmaları istenebilir.

